

**”Voi nykyisyydessäkin olla,
mutta pikkasen kallistuu tulevaisuuden puolelle.”**

Valokuvaus kehitysvammaisen oman elämän visualisoinnin ja hahmottamisen tukena

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö
Visamäki, Kulttuuri -ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä

Kevät 2018

Suvi Saarinen

Kulttuuri – ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä
Visamäki

Tekijä	Suvi Saarinen	Vuosi 2018
Työn nimi	”Voi nykyisyydessäkin olla, mutta pikkasen kallistuu tulevaisuuden puolelle.” Valokuvaus kehitysvammaisen oman elämän visualisoinnin ja hahmottamisen tukena	
Työn ohjaaja/t	Paula Rantamaa	

TIIVISTELMÄ

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin ja kokeiltiin visuaalista oman elämän hahmottamisen menetelmää. Menetelmällä tässä työssä tarkoitettiin pilottikokeilun luomaa kokonaisuutta, joka sisälsi neljä yksilötapaamista kahden kehitysvammaisen henkilön kanssa.

Teoreettinen viitekehys muodostui sosiokulttuurisesta innostamisesta, osallisuudesta sekä dialogista. Aikaisemmat tutkimukset ja teoreettinen tieto täydensivät taidelähtöisten menetelmien käytön ja hyötysuhteiden tarkastelua. Taidelähtöisenä menetelmänä hyödynnettiin valokuvausta ja kuvien luomaa konkreettisempaa kokonaisuutta. Menetelmän toimivuuden todentamiseksi kerättiin aineistoa osallistuvalla havainnoinnilla, tutkijan päiväkirjalla sekä tapaamisten nauhoituksilla. Lisäksi hyödynnettiin pilottikokeiluun osallistuneilta asiakkailta saatua kirjallista palautetta.

Pilottikokeilun avulla saatiin luotua asiakkaille onnistumisen kokemuksia taidelähtöisten menetelmien keinoin sekä oman elämän visualisoinnin avulla. Visuaalinen menetelmä loi asiakkaille mahdollisuuksia oman elämän tutkimiseen sekä refleктоimiseen, niin nykyhetken kuin myös tulevaisuuden suhteen. Johtopäätöksenä voi todeta, että tämänkaltaisen visuaalinen menetelmä mahdollistaa asiakkaiden omien toiveiden ja suunnitelmien näkyväksi tekemisen luovalla tavalla. Lisäksi pilottikokeilu osoitti, että tämän kaltaisen visuaalinen menetelmä voi auttaa lähityöntekijöitä tukemaan aikaisempaa paremmin asiakkaan itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja mahdollisuutta omien suunnitelmien toteuttamiseksi.

Avainsanat kehitysvammaisuus, pilottikokeilu, sosiokulttuurinen innostaminen, osallisuus, dialogi, valokuvaus

Sivut 70 sivua, joista liitteitä 4 sivua

Promoting Wellbeing Through Culture and Art
Visamäki

Author	Suvi Saarinen	Year 2018
Subject	“It can be in the present but is inclined a bit to the future.” Using photography as a way to support the visualization and perception of a disabled person's own life	
Supervisors	Paula Rantamaa	

ABSTRACT

In this thesis a visual method concerning one`s present life and future was investigated and developed. The pilot experiment of the method entity included four individual meetings with two disabled persons.

The theoretical framework consists of theories of sociocultural inspiration, involvement and dialogue. Theoretical framework and results of the previous studies reinforced the use of art-based methods. The art method used was photography and the concrete entity constructed by the photographs. In order to gather information from the method`s usability participating observation, researcher`s diary and recordings of meetings were used. The participants of the pilot experiment were also asked to give written feedback.

The art-based methods and visualization of own life created experiences of success to the clients in this pilot experiment. The visual methods provided ways to the clients to investigate and reflect their lives both in present time and in the future. It can be concluded that this kind of visual method enables the disabled person`s hopes and future plans to become visible in a creative way. In addition to the pilot experiment indicated that visual method like this can help employees to support clients` self-determination, inclusion and opportunities to implement their own future plans.

Keywords disability, pilot experiment, sociocultural inspiration, participation, dialogue, photography

Pages 70 pages including appendices 4 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	AIHEEN VALINTA JA PERUSTELUT.....	3
2.1	Aiheen valikoituminen	3
2.2	Osallisuuden toteutuminen	4
2.3	Kehitysvammaisuus.....	5
2.4	Itsemääräämisoikeus.....	6
2.5	YKS- yksilökeskeinen elämänsuunnittelu.....	7
2.6	Valokuvatyöskentely	8
3	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
3.1	Tavoite.....	9
3.2	Tutkimuskysymykset	11
3.3	Teorettinen viitekehys	12
4	SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN JA OSALLISUUS.....	12
4.1	Sosio-kulttuurinen innostaminen.....	12
4.2	Osallistuminen ja osallisuus	16
5	VUOROVAIKUTUS JA DIALOGI	17
5.1	Dialogi suhteessa kehitysvammaisuuteen	18
5.2	Vuorovaikutus asiakastyössä	20
5.3	Luottamus avoimen vuorovaikutuksen rakentajana	21
6	VALOKUVAT OMAN ELÄMÄN VISUALISOIJINA.....	23
6.1	Valokuvat merkityksien luojina	23
6.2	Taiteen keinoin visualisoitu oma elämä.....	24
7	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON HANKINTA	27
7.1	Tutkimusmenetelmät.....	27
7.2	Osallistuva havainnointi prosessin todentajana	28
7.3	Päiväkirja ja nauhoittaminen	29
8	PILOTTIKOKEILU.....	30
8.1	Ensimmäinen tapaaminen: sopimukset ja pohjustavat kysymykset	31
8.2	Toinen tapaaminen: elämän visualisointia väreillä ja taulukoiden.....	32
8.3	Kolmas tapaaminen: kuvaamisen suunnittelua ja kuvaaminen	37
8.4	Neljäs tapaaminen: kuvien sommittelua, visualisointia ja tulkintaa	39
9	PILOTTIKOKEILUN ARVIOINTI	42
9.1	Teorettinen viitekehys osana pilottikokeilua.....	43
9.2	Pilottikokeiluun osallistuneiden henkilöiden antama palaute	45
9.3	Omat havaintoni aineiston pohjalta	46

9.4	Menetelmä suhteessa aikaisempaan tietoon ja tutkimuksiin	49
9.5	Menetelmän toimivuus	52
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	53
	LÄHTEET	58

Liitteet

Liite 1	Pilottikokeiluun osallistuneiden asiakkaiden kanssa tehty sopimus
Liite 2	Orientoivat kysymykset
Liite 3	Taulukointi- työskentelyn värilliset otsikot
Liite 4	Palautelomake

1 JOHDANTO

”Ihminen ymmärretään tilanteessaan, situaatiossaan. Historialliset, paikalliset ja ajalliset olosuhteet voivat altistaa häntä. Ihminen voi kuitenkin puuttua historialliseen prosessiin, sillä hänellä on kyky herätä tietoisuuteen ja kehittyä eli ”olla joka päivä enemmän kuin tänään”. Ihmisenä oleminen merkitseekin oleellisesti sitä, että yksilö etsii omaa horisonttiaan elämässä.” (Kurki 2000, 29.)

Osallisuus ja osallistuminen, osallisena oleminen. Ne kaikki ovat arkipäiväisiä asioita, joille voimme kukin kohdallemme löytää monia merkityksiä. Kuitenkin tärkeimpänä on varmasti oma kokemuksemme siitä, että voimme olla osana niitä asioita ja toimintoja, valintoja, jotka koskevat meitä itseämme. Toisinaan omasta elämästä, omasta ajatusmaailmasta ja omista tarpeista tietoisesti tuleminen vaativat työstämistä ja näkyväksi tekemistä. Tähän pyrin opinnäytetyössäni, jossa tarkoituksena on tuoda pilottikokeiluun osallistuvat henkilöt tietoisemmaksi omasta elämästään, omista valinnoistaan ja tulevaisuuden suunnitelmistaan.

Tässä opinnäytetyössä uudenlaisen menetelmän pilottikokeilussa haastan kaksi kehitysvammaista henkilöä miettimään omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan valokuvauksen ja valokuvien kautta. Aihe on noussut työelämän tarpeesta. Työelämä yhteyden nimeä en kuitenkaan opinnäytetyössä tule mainitsemaan asiakkaiden anonymiteetin säilymistä varmistamiseksi. Työn perustana, ytimenä prosessin toteutukselle ja toimintatavalle, on sosiokulttuurinen innostaminen ja sen luoma ammatillisen näkökulman ajattelumalli. Aihettani olen työstänyt kehitysvammaisuuden, dialogin, osallisuuden ja valokuvauksen sekä valokuvien merkityksen kautta.

Pilottikokeiluun osallistuu kaksi kehitysvammaista henkilöä. Iältään henkilöt ovat alle keski-ikäisiä, asumispalveluiden piirissä asuvia ja päivätoiminnassa käyviä. Molemmat prosessiin osallistuneista henkilöistä pystyivät puhumaan ja näin ollen vaihtoehtoisia kommunikoinnin menetelmiä ei tämän pilottikokeilun aikana tarvinnut käyttää. Pilottikokeiluun liittyviä tapaamisia on molempien henkilöiden kanssa neljä, eli tapaamisia on yhteensä kahdeksan kertaa.

Pilottikokeiluun osallistuneita henkilöitä kutsun tässä työssä asiakas-toimijoiksi. Käytän näitä kahta termiä rinnakkain, tarkoittaen niillä kuitenkin samaa asiaa. Päädyin käyttämään tätä termiä, koska koko pilottikokeilu kietoutuu asiakastyöskentelyyn, asiakaslähtöisyyden ja asiakkaan näkökulman ympärille. Mietin vaihtoehtoina myös termiä ”käyttäjä”, joka taas enemmän liittyy palvelumuotoilun tematiikkaan. ”Asiakas”- termi sopii kuitenkin mielestäni paremmin työn luonteeseen, jossa kokeillaan uudenlaista menetelmää asiakastyön ja asiakasnäkökulman esille tuomisen mahdollistajana.

Puhuessani menetelmästä, tarkoitan kehittämäni pilottikokeilun prosessia, jossa tarkoituksena on tuoda näkyväksi kehitysvammaisen henkilön omaa elämää taidelähtöisin menetelmin nyt ja tulevaisuudessa. Tässä menetelmässä hyödynnetään valokuvauksen avulla tuotettua visuaalista hahmottamista, joka perustuu sosiokulttuurisen innostamisen, dialogin ja osallisuuden luomaan teoreettiseen viitekehykseen. Koko menetelmän ydin on asiakkaan oma osallisuus ja valtaantuminen oman elämänsä keskiössä. Menetelmä pitää sisällään neljä tapaamista, joiden aikana henkilö pääsee visuaalisin keinoin pohtimaan omaa elämäänsä ja omia tulevaisuuden haaveitaan ja suunnitelmiaan. Neljän tapaamiskerran sisällöt ovat jatkumoa toisilleen. Lopputuloksena syntyy valokuvin toteutettu oman elämän maisema, jossa yhdistyvät yksilön elämän nykyhetki sekä tulevaisuus.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen sisältäen kuitenkin laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä. Aineiston keruumenetelminä ovat osallistuva havainnointi, päiväkirjamainen kerronta, kysely sekä yhden tapaamiskerran nauhoitus. Luonteeltaan työ on tutkivaa, mutta samalla myös kehittävää, johtuen täysin uudenlaisen menetelmän kokeilusta ja mahdollisesta luomisesta. Laadullisen tutkimuksen aineiston keruumenetelmien ja niiden tuotoksen avulla on tarkoitus todentaa menetelmän toimivuutta ja kehittämisen kohtia.

Arviointiosuus sisältää omaa, aineistonhankintamenetelmien avulla kerättyä aineistoa sekä asiakasnäkökulman ja palautteen menetelmään liittyen. Lisäksi tulen peilaamaan menetelmän toimivuutta suhteessa teoreettiseen viitekehykseen sekä aikaisempaan tietoon ja tutkimuksiin. Tämän opinnäytetyön arviointiosuus ei tule sisältämään työnantajanäkökulmaa johtuen menetelmän ja sen kokeilun sijainnista osana asiakastyön prosessia. Menetelmän testaaminen ja asiakastyöskentely itsessään tuottavat sellaista tietoa, joka ei vielä tämän tasoisena ole työyhteisön tai työnantajan hyödynnettävissä. Tuotokset ja koko menetelmä esitellään vasta tämän opinnäytetyöprosessin jälkeen työyhteisölle, jonka seurauksena selviää, miten menetelmä asiakastyöhön vaikuttaa ja miten sitä voidaan hyödyntää. Näin ollen arviointi kohdentuu tässä kohtaa vain menetelmän arviointiin tutkijan sekä asiakkaiden näkökulmasta.

2 AIHEEN VALINTA JA PERUSTELUT

”On tärkeää että elämäänsä jäsentää juuri itselleen ja oppii näin tuntemaan itseään ja myös tiedostamattomia puoliaan. Silti vain itselle kerrottu tarina ei välttämättä vie ymmärrystä eteenpäin. Tarvitsemme toisen ihmisen – oppaan, peilin, toiseuden – tuomaa erilaisen näkökulman.” (Laukkanen, Sava & Martin 2004, 17.)

Kehitysvammaisten oikeuksiin liittyvät lakiuudistukset ja muutokset ohjaavat kehitysvammaistyötä asiakaslähtöisempään suuntaan. Itsemääräämisoikeuslain ja tämän voimaantumisen myötä on työntekijöiltä vaadittu vielä entistä enemmän nimenomaan asiakkaiden toiveiden ja oman tahdon kuuntelemista ja sen esiin tuomista sekä erityisesti tukemista. Lisäksi kehitysvammaisten osallisuuden tukeminen ja sen aikaisempaa aktiivisempi mahdollistaminen ovat tällä hetkellä yksi kehitysvamma-alalla kovasti puhuttavista asioista ja toiminnan ohjaajista.

2.1 Aiheen valikoituminen

Aiheen valinta tapahtui työelämä -ja asiakaslähtöisesti. Siihen vaikuttivat myös oma ammatillinen kasvu ja näkemys, tunnistaminen tarpeen taustalla. Kokemus ja näkemys nimenomaan asiakkaiden omasta tarpeesta tulla entistä paremmin kuulluksi ja ymmärretyksi oman elämänsä keskiössä olivat asioita, jotka aiheen nostivat esille. Työn tilaajalle, työelämä yhteydelle, merkityksellistä on saada tietoa asiakkaiden tarpeista ja toiveista. Lisäksi pilottikokeilu voi tuottaa uuden menetelmän, jolla asiakkaiden omat tavoitteet ja tarpeet tulevat aikaisempaa paremmin ja konkreettisemmin esille. Onnistuessaan ja toimiessaan, menetelmä voi olla kehitysvammaisten asiakkaiden elämäntilanteen hahmottamisen ja tulevaisuuden suunnitelmien konkretisoija, näkyväksi tekijä.

Asiakasnäkökulmasta pilottikokeilu pyrkii vastaamaan siihen, miten asiakas itse hahmottaa omaa elämäänsä, tarvitsemansa tuen sekä avun tarpeitaan. Näin myös asiakas saa uudenlaista näkökulmaa ja näkemystä siitä, millainen elämäntilanne tällä hetkellä on ja mitä hän tulevaisuudeltaan haluaa ja odottaa. Kuitenkin kaikessa vahvasti läsnä on asiakkaan oma näkemys ja osallisuus oman elämänsä vaikuttajan roolissa. Tätä tulisi myös entistä enemmän tukea ammatillisella ja asiakaslähtöisellä, osallistavalla ja osallistuvalla työotteella.

Työn tilaajan näkökulmasta opinnäytetyö voi parantaa työn laatua ja samalla myös ammatillisen toiminnan näkökulmaa tulisi mietittyä uudella tapaa. Uuden menetelmän luomisen myötä on mahdollista aikaisempaa paremmin vastata asiakkaiden tarpeisiin ja toiveisiin sekä muuttaa toimintaa kohti tavoitteellisempaa ja asiakaslähtöisempää suuntaa. Myös

asiakastytyväisyys voi tätä kautta parantua, kun pystytään entistä paremmin tukemaan nimenomaan asiakkaan omia valintoja, tulevaisuuden suunnitelmia ja unelmia. Vilkan ja Airaksisen mukaan toiminnalliselle opinnäytetyölle on hyväksi, jos sillä on työelämästä noussut aihe. Näin opinnäytetyö voi parhaiten tukea tekijänsä omaa ammatillista kasvua. Toimeksi annetussa opinnäytetyössä tekijä pääsee lisäksi peilaamaan omaa tietotaitoaan suhteessa työelämän sen hetkiseen tilanteeseen ja tarpeisiin. (Vilka & Airaksinen 2003, 17.) Tässä opinnäytetyössä pyrkimys on tuoda aikaisempaa syvällisemmin ja selkeämmin esille asiakkaiden omaa ääntä suhteessa siihen työhön, jota työntekijät tekevät yhdessä heidän kanssaan. Tärkeää on saada tietoa siitä, miten asiakkaat oman elämänsä ja tulevaisuutensa näkevät, jotta tarpeeseen voidaan vastata mahdollisimman ammatillisesti ja asiakkaan tilannetta edistävästi.

2.2 Osallisuuden toteutuminen

Ann-Marie Lindqvist (2014) kirjoittaa THL:n blogissa kehitysvammaisten osallisuuden toteutumisesta. Hänen mukaansa osallisuus toteutuu erilaisen vuorovaikutukseen perustuvien prosessien kautta. Joukkoon kuuluminen ja osallisuus syntyvät ympäristön kanssa käytyjen vuorovaikutuksellisten prosessien kautta. Kehitysvammaisilla henkilöillä itsellään on tahto ja resurssit oman elämän ohjaamiseen, mutta he tarvitsevat siihen tukea niin toiveiden muotoilemisen kuin myös päätöksenteon tukemisen kautta. Heidän tulisi saada tietoa erilaisista vaihtoehdoista ymmärrettävässä muodossa. Myös päätöksentekoon on annettava riittävästi aikaa. (Lindqvist, 2014.)

Osallisuuden edistäminen onkin yksi vahvasti vaikuttava toimintatapa kehitysvamma-alalla, mutta siihen tulisi lakimuutosten ja ammatillisen kehittymisen näkökulmasta panostaa vielä aikaisempaakin enemmän ja tavoitteellisemmin. Osallisuutta tulisi edistää asiakkaan tarpeiden huomioimisen kautta ja oikeanlaisten työvälineiden sekä menetelmien avulla. Osallisuus voi toisinaan olla myös tuettua, jossa kehitysvammaisen lähiomainen tai lähityöntekijä avustavat ja auttavat tahdon esille tuomisessa, jos kyseessä on henkilö, joka asioita ei itse pysty sanoittamaan.

Osallisuuden vahvistamisessa yhdeksi tärkeäksi osaksi nousee itsetuntemus, omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistaminen. Opinnäytetyöni pilottikokeilussa pyritään ilmaisullisen ja taidelähtöisen menetelmän, valokuvauksen, avulla lisäämään asiakkaan itsetuntemusta ja vahvistamaan hänen toimijuuttaan oman elämänsä keskiössä. Itsetuntemuksen ja oman osaamisen realistisemmän ymmärtämisen kautta asiakkaan on helpompi asettaa itselleen tavoitteita ja tulla tietoisemmaksi niistä perusteista ja keinoista, joilla tavoitteita käytännössä tuetaan.

Valokuvien avulla luodun oman elämäntilanteen ja mahdollisen tulevaisuuden kartoittaminen voivat parhaimmillaan luoda arvokasta tietoa, jota

voidaan hyödyntää asiakastyössä, osallisuuden lisäämisessä ja asiakkaan roolin muuttamisessa oman elämänsä aktiiviseksi toimijaksi. Kun tiedetään, mitä asiakkaat haluavat, mitä kohti he tavoittelevat, on työntekijöiden helpompi tukea, auttaa ja toimia, olla entistä enemmän läsnä asiakaslähtöisellä työotteella.

Kaikessa toiminnassa ja sen keskiössä tulisi olla asiakas. Asiakkaan omat toiveet, lähtökohdat ja tavoitteet. Varsinkin kehitysvammaisten kanssa työskennellessä tulisi entistä enemmän kiinnittää huomiota siihen, että asiakkaan oma ääni tulisi kuulluksi. Tämän asiakasryhmän kohdalla oman äänen kuuluville saaminen voi vaatia esimerkiksi vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien hyödyntämistä tai joissakin tapauksessa myös autettua osallisuutta, joka perustaa läheisimpien ihmisten tuntemukseen ja kokemukseen asiakkaasta ja hänen mielipiteistään sekä toiveistaan.

2.3 Kehitysvammaisuus

Kehitysvamma itsessään tarkoittaa vammaa käsitys -ja ymmärtämiskyvyn alueella. Tämän seurauksena niin käsitteellinen ajattelu kuin myös uusien asioiden oppiminen saattaa olla kehitysvammaiselle henkilölle vaikeaa. (Matero 2004, 165.) Vaikka kehitysvammaisuus vaikeuttaa uusien asioiden oppimista ja ymmärtämistä, se ei kuitenkaan ole sairaus. Se voi johtua monista erilaisista syistä, kuten esimerkiksi raskausajan ongelmista tai perintötekijöiden häiriöistä. Suomessa on noin 40 000 kehitysvammaista ihmistä. Lääketieteellisesti kehitysvamma luokitellaan yleensä lieväksi, keskivaikeaksi, vaikeaksi tai syväksi. (Vernerin n.d.)

Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä erilaisista näkökulmista, joita ovat diagnostinen eli lääketieteellinen, sosiaalinen sekä toimintakyvyn näkökulma. Perinteisin näistä on lääketieteen näkökulma. (Vernerin 2017a). Lääketieteellisestä näkökulmasta kehitysvammaisuutta määritellään esimerkiksi Suomessa käytössä olevan WHO:n ICD 10-tautiluokituksen mukaan, joka perustuu ihmisen toimintakykyyn. Kehitysvammaisuuden diagnosointi Suomessa perustuu ICD-10 luokitukseen. Tässä määritelmässä kehitysvammaisuutta kuvataan näin: "Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyytasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä." (Vernerin 2017b)

Viimeisten vuosien aikana toimintakyvyn näkökulma on kulkenut diagnostisen eli lääketieteellisen näkökulman rinnalla. Toimintakyvyn näkökulmasta katsottuna tarkastellaan lähinnä ihmisen mahdollisuuksia sekä valmiuksia erilaisissa ympäristöissä toimimiseen. Sosiaalinen näkökulma painottaa sitä, että ihmisiä rajoittavat syrjintä, ennakkoluulot ja riippuvuus

muista ihmisistä, ei itse kehitysvammaisuus. Aikaisemmin kehitysvammaisuudesta puhuttaessa, usein esille nostettiin itse vamma ja sen mukanaan tuomat rajoitteet. Nykyään painotetaan kuitenkin enemmän, niin yksilöllisiä ominaisuuksia, kuin myös vahvuksiakin. (Vernerer 2017a)

2.4 Itsemääräämisoikeus

Valta omaa itseä koskevissa asioissa on yksi sellainen tekijä, joka usein saattaa aiheuttaa kehitysvammaisen henkilön syrjäytymisen. Tähän itsemääräämisoikeuden ja samalla myös vallan puuttumiseen voi olla monia eri syitä. (Eriksson 2008, 13.) Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittää kolmannessa luvussa itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta. Se määrittelee, että erityishuollossa olevan henkilön mielipide, etu, yksilölliset tarpeet sekä toivomukset on otettava huomioon erityishuoltoa toteutettaessa. Lisäksi henkilölle on turvattava mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua itseään koskeviin asioihin. Myös henkilön turvallisuutta, terveyttä sekä hyvinvointia on edistettävä ja ylläpidettävä. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 § 42.)

Itsemääräämisoikeudessa kyse on yksilön oikeudesta päättää ja määrätä omasta elämästä ja omaa itseä koskevista asioista. Perustana itsemääräämisoikeudelle on oikeus koskemattomuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen ja yhdenvertaisuuteen. Henkilölle on luotava mahdollisuus päättämiseen omista asioista, joko itsenäisesti tai tuetusti. Vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää sitä, että henkilön oman mielipiteen selvittämiseen käytettäisiin kaikki mahdolliset ja käytettävissä olevat keinot. Palveluja tarjoavat organisaatiot ja niissä työskentelevät työntekijät ovat niitä, jotka hyvin usein määrittävät sitä, kuinka hyvin kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu. (Vernerer 2017c.)

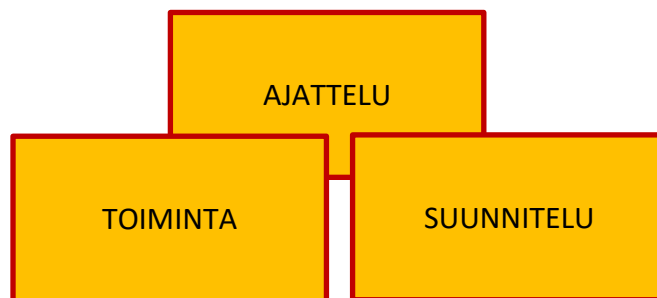
Omien palveluiden sisältöön ja toteuttamiseen osallistuminen, sekä täysimääräinen osallistuminen yhteiskunnassa ovat asioita, joita itsemääräämisoikeiden edistäminen käytännössä tavoittelee. Erityishuollossa tämä merkitsee kohtuullisten muutosten tekemistä, joiden avulla tuetaan ja turvataan yksilön täysimääräinen osallisuus ja osallistuminen. Yksilöllisellä suunnittelulla on ratkaiseva merkitys itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta. (THL 2017.)

2.5 YKS- yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

YKS eli yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on lähtöisin 1970-luvulta, jolloin sitä on kehitetty erityisesti Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. 1990-luvun lopulla sitä alettiin käyttää Suomessa palveluohjauksessa. Elämänsuunnittelu auttaa kerryttämään tietoa yksilön toiveista ja ajatuksista, sekä lisäksi valmistaa henkilöä itseään kertomaan näistä asioista myös toisille ihmisille. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa keskiössä on kehitysvammaisen henkilö, omalla itsenään. Tarkoituksena on saada kuuluville kehitysvammaisen henkilön itsensä näkökulmasta, mikä hänelle on tärkeää, mistä hän unelmoi ja mitkä ovat hänen tulevaisuuteen liittyvät toiveensa. (Verner 2014.)

Yksilökeskeistä elämänsuunnittelua voidaan hyödyntää tilanteissa, joissa ihminen:

- miettii, mitä elämältään haluaa
- pohtii, millaista elämää haluaisi elää
- haluaa muuttaa elämän suuntaa
- pohtii, millaista tukea tarvitsee, jotta voisi elää haluamallaan tavalla. (Verner 2014.)

Kuvio 1. Yksilökeskeinen ajattelu, suunnittelu ja toiminta (Verner 2017d).

Yllä olevassa kuviossa (kuvio 1) on havainnollistettu yksilökeskeisen elämänsuunnittelun luomaa kokonaisuutta. Pilottikokeilussa on samankaltaisuuksia yksilökeskeisen elämänsuunnittelun kanssa. Kokeilussa työskennellään henkilöiden omaa elämää ja sen sisältöjä luovasti ja visuaalisella tavalla. Pyrkimys on kuitenkin rakentaa täysin uudenlainen menetelmä, jossa asiakas edelleen on keskiössä, mutta hieman eri tavalla kuin yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa. Pilottikokeilussa keskeiseen osaan nousee visuaalisuus, valokuvaaminen ja valokuvien mahdollisuus elämän konkretisoimisessa ja visualisoinnissa.

2.6 Valokuvatyöskentely

Pilottikokeilun menetelmän yhtenä tärkeänä osana ovat valokuvat, mutta myös valokuvaaminen toimintana. Valokuvat kätkevät sisäänsä monimerkityksellisiä sisältöjä. Ne mahdollistavat katsojalle tavan nähdä asiat niiden sanoittamisen sijasta. Ne tukevat ja vahvistavat merkityksellisten asioiden näkemistä ja kokemista, antavat monimerkityksellisiä sisältöjä kuvissa esiintyvillä asioilla. Esimerkkinä asiakkaiden kanssa tehtävästä valokuvatyöskentelystä ovat Miina Savolaisen voimauttavan valokuvauksen menetelmä sekä Minna Enqvistin ”Ihanat albumit- skräppää muistot talteen”-kirja, jossa valokuvia hyödynnetään yhdessä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa.

Miina Savolaisen luomaa sosiaalipedagogista voimauttavan valokuvaamisen menetelmää käytetään turvallisesti vuorovaikutustaitojen parantamiseen erilaisissa suhteissa, mutta myös terapeutiseen identiteettityöhön. Voimaantumisen käsite ja idea on ymmärrettävä siten, että toisen ihmisen voimaannuttaminen sinänsä ei ole mahdollista. Menetelmässä valokuva itsessään ei ole terapeutin väline, vaan valokuvaaminen voi luoda tämän terapeutin aspektin työskentelyyn. Voimauttavan valokuvauksen menetelmä ja kuvausprosessin voima syntyvät nähdäksi tulemisen ja korjaavien katseiden kautta. Ajattelun taustalla on näkemys siitä, että ihminen voi kokea olevansa arvokas itselleen vasta sitten, kun hän on ensin sitä jonkun toisen silmissä. Näin ollen korjaavat asiat tapahtuvat toisiin ihmisiin liittymisen kokemusten kautta. Voimauttavan valokuvauksen menetelmää ei tule käyttää asiakastyössä ennen omaa läpikäytyä työskentelyn prosessia ja tarvittavaa koulutusta. (Voimauttava valokuva n.d.)

Kuvien käytöllä voidaan selkiyttää asioita, joihin sisältyy paljon tunteita ja jotka voivat näyttäytyä hajanaisina. Kuvien avulla on mahdollista löytää myös piiloon jääneitä voimavaroja. Voimauttavan valokuvatyöskentelyn edellytys on tasavertaisuus, joka näyttäytyy valokuvaajan vallan purkamisena ja kuvaustilanteen rakentamisena dialogiseksi vuorovaikutustilanteeksi. Työskentelyn avulla vahvistetaan oman itsensä nähdäksi tulemisen kokemusta. (Savolainen 2007.)

Minna Enqvist kertoo Ihanat albumit -skräppää muistot talteen- kirjassaan tekemästään opinnäytetyöstä, jossa hän kehitti kehitysvammaisten kanssa käytettävän ”Tarinoista kuviksi”- menetelmän. Kyseessä on menetelmä, jonka keskiössä on valokuva-albumi, jossa tekijä, subjekti, on toiminnan keskiössä. Tarinoista kuviksi menetelmässään hän on teoreettisena viitekehäksenä hyödyntänyt voimaannuttavaa valokuvaa, identiteettiteoriaa sekä terapeutista taidetyöskentelyä. Hän kertoo opinnäytetyössään käyttämänsä menetelmän lisänneen ryhmäläisten vuorovaikutusta, itsetunnon sekä tuntemuksen kasvua ja kohentumista, hänen omiin kokemuksiinsa perustuen. Hän kertoo tarinoista kuviksi -menetelmän olevan pohja itse-tutkiskelun ja itseilmaisun tapojen löytämiseksi. (Enqvist 2016, 126.)

Enqvist (2016, 127) mukaan valokuvien avulla on mahdollista sitoa omat ajatuksemme sekä todellisuuteen että nykyisyyteen. Valokuvat voivat hänen mukaansa luoda asiat todeksi, jos näemme kuvassa jotain, niin uskomme tämän helpommin todeksi. Kuvat myös mahdollistavat ajassa liikkumisen, voimme niiden avulla palata menneisyyteen, mutta lisäksi myös pohtia tulevaa.

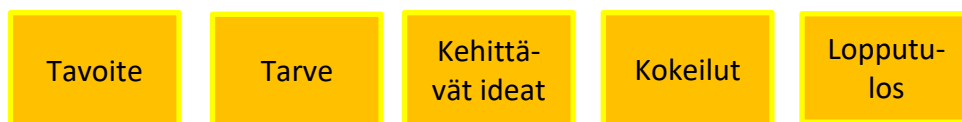
3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tavoitteet keskittyvät uuden menetelmän luomisen ja sen kokeilemisen ympärille. Pilottikokeilussa ja sen arvioinnissa hyödynnetään tutkijan ja pilottikokeiluun osallistuneiden asiakkaiden havaintoja. Menetelmässä itsessään hyödynnetään asiakkaiden osallisuuden tukemisen menetelmiä, joita voidaan käyttää tavoitteellisemmän, asiakaslähtöisemmän työotteen ympärillä. Ennen kaikkea tarkoitus ja tavoite on kokeilla, kuinka menetelmä toimii kehitysvammaisten kanssa elämänkaari ja elämänsuunnittelun työkaluna. Työn tavoitteet ja tutkimuskysymykset nivoutuvat menetelmän toimivuuden ympärille.

3.1 Tavoite

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Lisäksi se on kokeilemalla kehittämistä. Olen luonut menetelmän henkilön oman elämän hahmottamiseen visuaalisin keinoin, nyt ja tulevaisuudessa. Kehittämispainotteisena työnä olen kuitenkin sisällyttänyt tähän opinnäytetyöhön myös tutkivan otteen. Tutkiva ote kehittämisessä auttaa paremmin todentamaan sitä, miten toimivasta tai käyttökelpoisesta menetelmästä on kyse. Tutkimuskysymyksillä selvitetään, miten menetelmä toimii kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa ja miten sitä voidaan hyödyntää kehitysvammatyössä.

Kokeilemalla kehittämisessä on hyväksyttävää, että lähtökohtana on tilanne, jossa sekä projekti että lopputulos ovat epävarmoja. Tämä on osa kokeilemalla kehittämisen metodiikkaa. Käytännössä kokeilemalla oppimisen voidaan ajatella olevan nopeaa, jatkuvaa sekä tarkoituksenmukaista oppimista. Hyväksyttävä on myös projektin joustavuus ja avoimuus uusille ideoille, koska nämä ovat osaltaan välttämättömiä edellytyksiä onnistumisen kannalta. (Hassi, Paju & Maila 2015, 24-25.) Kokeilemalla kehittämisessä on viisi eri osaa, jotka selkiytyvät alla olevan kuvion (kuvio 2) avulla.

Kuvio 2. Kokeilemalla kehittämisen viisi eri osaa. (Hassi ym. 2015, 31.)

Menetelmän ja sen kokeilun tavoitteena on saada asiakkaat aikaisempaa tietoisemmaksi omasta osaamisestaan ja valtauttaa heitä samalla myös oman elämänsä keskiössä olemiseen, realisoimalla ja vahvistamalla heidän itsetuntemustaan. Tavoite on luovien keinojen avulla, tässä tapauksessa valokuvaamalla, lisätä asiakkaan itsetuntemusta ja näin ollen saada näkyväksi asiakkaiden omaa osaamista, taitoja ja kehittymisen kohtia, nimenomaan asiakkaalle itselleen. Oman osaamisen realisoinnilla sekä visualisoinnilla ja selkeyttämisellä, mahdollistetaan asiakkaan osallisuutta niin omien asioiden esille tuomisessa, kuin myös omien toiveiden, haaveiden ja suunnitelmien esittämisessä.

Asiakkaalla voi pilottikokeilun luoman menetelmän avulla olla selkeämpi käsitys häneen itseensä liittyvistä asioista, omasta elämäntilanteesta ja tavoitteista. Asiakkaan tietoisuus häneen itseensä liittyvistä asioista on enemmän kuin tärkeää ja tavoiteltavaa, jo ihan asiakkaan itsetuntemuksen ja itsemääräämisoikeuden vuoksi. Työn tavoitteena on luoda menetelmä, jossa asiakkaan itseymmärrys voi lisääntyä ja tätä kautta myös aktiivisempi osallistuminen oman elämän suunnitteluun on mahdollista. Lisäksi tavoitteena on, että asiakas itse voi aktiivisena toimijana osallistua aikaisempaa paremmin häneen liittyvien asioiden suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin yhdessä työntekijöiden kanssa.

Tavoitteena on myös saada selvitettyä asiakkaiden omia toiveita, tavoitteita ja odotuksia suhteessa omaan elämäänsä. Tämän jälkeen työntekijöiden on mahdollista pyrkiä muuttamaan toimintaa siihen suuntaan, että se palvelisi asiakkaita nämä eri osa-alueet huomioiden. Toimeksiantajan näkökulmasta on tärkeää pyrkiä laadukkaaseen, asiakaslähtöiseen ja tavoitteelliseen toimintaan, jossa asiakas itse on toiminnan keskiössä aktiivisena toimijana. Asiakkaiden itsetuntemuksen lisääminen auttaa suunnittelemaan toimintaa ja palveluja asiakasta osallistavalla tavalla aikaisempaa paremmin ja laajemmin. Pilottikokeilun menetelmän avulla voidaan tuottaa tietoa, jonka avulla palveluja ja toimintoja voidaan suunnitella yhä enemmän asiakasta itseään palvelevaksi, asiakaslähtöisemmiksi.

Menetelmänä on valokuvaus, koska se antaa asiakkaalle mielestäni mahdollisuuden kuvata omaa elämäänsä kokonaan omista ajatuksista, mielihiteistä ja toiveista lähtöisin. Jos toteutustapana toimisi menetelmä, jossa hyödynnettäisiin jo valmiina olevia kuvia, voisivat kuvat johdatella asiakasta pois nimenomaan omasta tulkinnasta ja ajatuksesta. Pilottikokeilun luoman menetelmän avulla pyritään myös herättelemään asiakkaan ajatusprosesseja sen suhteen, millaisia muutoksia, tuen ja avun tarpeita hänellä on, jotta mahdolliset tulevaisuuden haaveet voisivat toteutua.

Tarvitsen tietoa tavoitteiden toteutumiseksi erityisesti asiakkailta. Asiakkaan osallisuus ja sen edistäminen ovat punaisena lankana pilottikokeilusani. Asiakslähtöisyys onkin näin suhteessa toiminnan tavoitteellisuuteen. Kirsi Juhilan kirjoittaa asiakslähtöisyyden näkemyksestään seuraavasti: ”Asiakslähtöisyyttä voidaan luonnehtia esimerkiksi asiakkaiden tarpeista ja tilanteista liikkeelle lähtemiseksi sekä asiakkaan osallisuuden ja oman asiantuntijuuden kunnioittamiseksi” (Juhila 2006, 249-250).

3.2 Tutkimuskysymykset

Pilottikokeilun avulla kokeilen kehittämäni menetelmän toimivuutta kehitysvammatyössä. Koska kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, liittyvät tutkimuskysymykset menetelmän toimivuuteen. Kyse on uuden menetelmän testaamisesta ja pyrin käytännön kokeilun kautta saamaan vastauksia ja arviointitietoa koskien sitä, onko menetelmä toimiva. Olen asettanut työlle kolme tutkimuskysymystä, joihin pyrin löytämään vastauksia pilottikokeilun avulla.

Pääkysymys

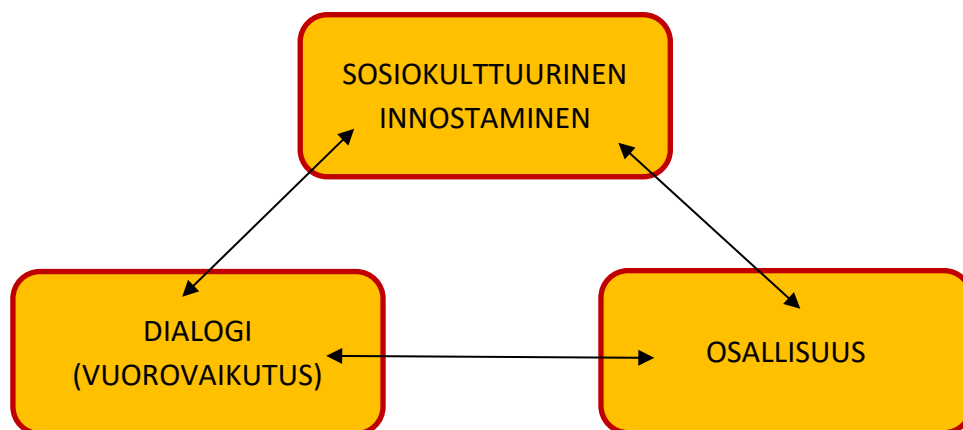
- Miten menetelmä toimii?

Alakysymykset

- Miten menetelmä on hyödynnettävissä tämän kohderyhmän (kehitysvammaiset) kanssa?
- Miten käytössä olevat taustateoriat/teoreettinen viitekehys tukevat menetelmää? (sosiokulttuurinen innostaminen, osallisuus & dialogi)

3.3 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyössä teoreettisen viitekehysten luovat sosiokulttuurinen innostaminen, osallisuus ja dialogi. Nämä kolme teoreettista näkökulmaa muodostavat yhdessä kokonaisuuden (kuvio 2), jossa kaikki kolme osa-aluetta ovat toisiinsa yhteydessä. Tämä yhteys tulee näkymään myös tutkimuksen toiminnallisessa osuudessa vaikuttaen siihen myös käytännön tasolla.

Kuvio 2. Teoreettisen viitekehysten luoma kokonaisuus.

4 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN JA OSALLISUUS

Innostamisen käsitettä määriteltäessä kaikille määritelmille on yhteistä ajatus elähdyttämisestä itsetoteutuksen ja herkistymisen prosesseissa. Tarkoituksena on herättää ihmisiä tietoisuuteen, olla osana organisoimassa toimintaa sekä erityisesti mahdollistajana ihmisten liikkeelle saamisessa. Innostaminen pyrkii transformaation mahdollistaviin tilanteisiin, joissa pyrkimys on ihmisten elämän laadun parantamiseen. (Kurki 2000, 19.) Työn teoreettisena viitekehysenä, sen yhtenä isoimpana osana, on sosiokulttuurinen innostaminen. Pyrin tuomaan tätä innostamisen kulttuuria menetelmän käytännön toteutuksessa näkyväksi, joka taas osaltaan mahdollistaa asiakkaiden osallisuuden vahvistamisen ja mahdollisesti myös vahvistumisen. Sosiokulttuurinen innostaminen tulee olemaan vahvana osana pilottikokeilua, sen jokaisessa vaiheessa.

4.1 Sosiokulttuurinen innostaminen

”Sosiokulttuurinen innostaminen tavoittelee siis yksilöiden ja ryhmien elämän laadun parantamista yhteiskunnassa. Se tapahtuu ihmisten oman osallistumisen avulla, heidän itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Innostamisen prosesseissa ei kehityksen rytmiä olekaan mahdollista keinoitekoisesti määritellä ulkoapäin, vaan se riippuu yksilöiden omasta kyvystä ja tahdosta kehittää yhteisöään.” (Hämäläinen & Kurki 1997, 207.)

Innostamiseen liittyy olennaisesti kulttuurinen demokratisaatio sekä kulttuurinen demokratia. Kulttuurisella demokratisaatiolla pyritään kaventamaan väestön sisällä olevia kuiluja. Demokratisaation tavoite on määrällisesti kasvattaa kulttuurin leviämistä. Lisäksi tavoite on kulttuurisen demokratisaation avulla tunnustaa kulttuurin moniarvoisuus sekä alkupe- räiskulttuurien merkitys. Kulttuurisen demokratisaatio onkin välttämätön vaihe kohti kulttuurista demokratiaa. (Kurki 2000, 57-58.)

Kulttuurinen demokratia itsessään on kulttuuriin peilaten kehittyneempi näkemys. Demokratiassa lähtökohtana on jokaisen ihmisen omien mahdollisuuksien ja kykyjen tunnistaminen suhteessa oman elämänlaadun luomiseen sekä yhteisönsä kehitykseen osallistujana. Kaikille, jokaiselle ihmiselle, tulee taata pääsy kulttuuriin. Kulttuurisen demokratian tärkeimmäksi ytimeksi nousee osallistuminen. (Kurki 2000, 58-59.) Osallistuminen ja omien kykyjen tunnistaminen ovat vahvasti läsnä pilottikokeilun jokaisella tapaamiskerralla. Asiakkaiden omaa elämää, heidän omia kykyjä, taitoja ja osaamista tehdään näkyväksi työskentelyn aikana. Kulttuuri ja siihen osallistuminen ovat myös osa kehitysvammaisen elämää. Normalisaatioon pyrittäessä kulttuurin tasavertaiseen mahdollistamiseen tulisi myös kiinnittää enemmän huomiota.

Sosiokulttuurisesta innostamisesta kirjoitettaessa, kaikkien määritelmien ydin on elähdyttäminen, jolla vaikutetaan yksilöiden herkistymiseen sekä itsetoteutuksen prosesseihin (Kurki 2000, 19). Sosiokulttuurisuus yksinään on mielestäni niiden keinojen ja menetelmien tarjoamista, joiden avulla yksilö voi vahvistaa omaa itsetuntemustaan ja näin ollen vahvistua myös ihmisenä osana sitä sosiokulttuurista todellisuutta, jossa hän itse elää. Sosiokulttuurisuus tarjoaa myös mahdollisuuden oman itsensä toteuttamiseen kulttuurisin keinoin. Kaikki tämä voidaan rakentaa vahvan dialogisen kanssakäymien avulla, jossa molemmat osapuolet ovat valmiita kohtaamaan toisensa juuri sellaisena kuin ovat.

Innostamisen vaikutusvaltaisimman puolesta puhujan (argentiinalainen Ander Egg) mukaan innostamisen määrittelyt jakaantuvat kolmeen ryhmään: 1) konservatiiviset, säilyttävät määritelmät, 2) modernit, edistykse- liset määritelmät, 3) transformatiiviset, vallankumoukselliset määritelmät. (Kurki 2000, 21. Hämäläinen & Kurki 1997, 201.) Omassa ammatillisessa ajattelumallissani ja tulevassa pilottikokeilussa korostuu mielestäni sekä modernit että transformatiiviset määritelmät.

Modernin määritelmän mukaan innostamisella tavoitellaan kulttuurista luovuutta ja tavoitteena on tasoittaa epätasa-arvoisia mahdollisuuksia kulttuurista nauttimiseen. Modernin ajattelun mukaan innostaja toimii taiteen ja ihmisten välillä väittäjänä. Transformatiivisen määrittelyn mukaan: "Innostaminen auttaa ihmisiä sekä osallistumaan kulttuuriseen elämään että etsimään uusia kulttuurin muotoja. Innostamisen avulla luodaan osallistumisen ja toiminnan mahdollistavia strategioita siten, että kulttuurinen

osallistuminen tuottaa vähitellen myös muutosta.” (Hämäläinen & Kurki 1997, 201.)

Opinnäytetyöni avulla pyrin luomaan sellaisen menetelmän, jonka avulla asiakkaan on mahdollista aikaisempaa selkeämmin ja paremmin hahmottaa omaa elämäänsä, omia toiveita, tavoitteita ja tulevaisuuttaan. Valokuvaamisen avulla luodaan näitä edellä mainittuja näkyväksi. Samalla tuodaan asiakkaiden nykyistä elämäntilannetta kenties paremmin asiakkaan itsensä tietoisuuteen, jolloin myös kokonaiskuvan hahmottaminen voi olla helpompaa. Visualisoinnin kautta asiat tuodaan näkyväksi, joka taas voi olla helpompi tapa ymmärtää asioita kuin pelkästään puhuttuna ja selitettyinä tapahtuva esille tuonti. Hämäläisen ja Kurjen (1997,204) mukaan: ”Sosiokulttuurinen innostaminen on tavoitteellista toimintaa, joka suuntautuu tranformoimaan sekä yksilöllisiä että kollektiivisia asenteita sellaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja vapaa-ajan toimintojen välityksellä, jotka on toteutettu ihmisten osallistumisen kautta.”

Sosiokulttuurisen innostamisen keinoin vahvistettu itsetuntemuksen lisääntyminen helpottaa asiakasta näkemään realistisemmin omia taitojaan ja osaamistaan. Tasavertaisen vuorovaikutuksen ja luovien menetelmien avulla tuotettujen kokemusten kautta oma ymmärrys mahdollisesti laajenee ja monipuolistuu. Ymmärrettyään oman osaamisensa realiteetit, on asiakkaan helpompi lähteä miettimään omia tavoitteitaan, mahdollisesti niin lyhyellä kuin pitkälläkin tähtäimellä. Kurjen (2007,70) mukaan innostaminen nähdään pedagogisena liikkeenä, jossa tavoitteena on ihmisten osallistuminen oman elämän ja yhteisöjen elämän tiedostavaan ja aktiiviseen rakentamiseen. Innostaminen voidaan nähdä hengen ja elämän antajana, suhteeseen asettumisena. Osallistuminen toimii perustana innostamiselle. Tarkoituksena on pyrkiä luomaan sellaisia osallistamisen prosesseja, joissa ihmisten omaa aloitteellisuutta ja vastuullisuutta herätellään. Lopullisena tavoitteena on, että ihminen kykenisi vastuullisesti rakentamaan sekä nykyisyyttä että tulevaisuutta niin persoonallisesta kuin myös yhteisöllisestä näkökulmasta.

Sosiokulttuurisen työn päämääränä voidaan nähdä yhteyden etsiminen yhtä lailla kulttuuri, mutta myös sosiaalityöhön. Tarkoituksena on löytää sellaisia käytännön toimintatapoja, jossa erilaisia ryhmiä lähestytään heidän omien ehtojensa kautta. Sosiokulttuurisessa työssä hyödynnetään sellaisia työtapoja, joissa korostuu ryhmien oikeus oman sosiaalisen sekä kulttuurisen toimintansa määrittelyyn. (Toikko 2002, 272.)

Sosiokulttuurinen innostaminen pyrkii laadulliseen muutokseen, jossa nykyisyyttä tulkitsemalla muutetaan historian mukanaan luomia yhteiskunnallisia malleja ja tämä mahdollistaa parhaillaan vapautumista tukahduttavista malleista. Todellisuutta tutkitaan tuottamalla ihmisille tietoisuutta, joka luodaan vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. (Kurki 2000, 89.) Sosiokulttuurisuudella ja siihen kiinteästi liittyvällä sosiokulttuurisella todellisuudella itse ymmärrän sen tilan, ajan ja paikan jossa kukin yksilö elää.

Hänen oma elämänsä, tekemänsä päätökset ja valintansa ovat johdattaneet hänet siihen tilanteeseen, jossa hän kullakin hetkellä on. Sosiokulttuurisuus ja siihen liittyvä todellisuus ovat mielestäni hyvin paikkasidonnaista ja siksi sen muodot voivat olla hyvinkin vaihtelevia riippuen siitä, missä tilanteessa ja paikassa milloinkin ollaan. Sosiokulttuurisuuden mahdollisuudet ovat moninaiset ja sitä voidaan toteuttaa hyvinkin erilaisin keinoin.

Pilottikokeilussa käytettävä menetelmä pyrkii mahdollisimman pitkälle asiakkaan oman osallisuuden mahdollistamiseen. Oma roolini työskentelyssä on sivuosassa. Menetelmän tarkoitus on tuoda näkyväksi asiakkaiden omaa elämää ja niitä muutoksia, toiveita ja suunnitelmia, joita he haluaisivat elämässään tehdä. Kurjen (2007,74) mukaan sosiokulttuurinen innostaminen nähdään parhaimmillaan niissä tilanteissa, joissa sitä hyödynnetään toimintatutkimuksen tavoin. Näin ollen innostaja itse ei sinänsä ole se, joka innostamista ”tekee”. Innostamisessa on aina taustalla pyrkimys muutokseen. Muutos lähtee ongelmista, joita itse tutkimukseen osallistujat tuovat esille koskien omaa elämäänsä. Tutkimukseen osallistujien tulisi aina olla mukana koko projektin ajan, suunnitteluvaiheesta aina tulosten arviointiin asti.

Itse innostaja on sosiaalinen kasvattaja, joka motivoi, yllyttää, herkistää ja rohkaisee ihmisiä osallistumiseen. Innostaja toimii tiedon ja informaation välittäjänä ja järjestelee ulkoisia olosuhteita osallistumisen mahdollistaviksi. Hän rohkaisee ihmisiä kokemaan ja myös hyötymään näistä kokemuksista. Tavoitteena on ihmisten asenteiden muuttaminen passiivisesta aktiiviseksi toimijaksi. (Kurki 2007, 70-71.)

Itse koen oman ammatillisen kokemukseni kautta, että valitettavan usein asiakkaat ja yksilöt, joita sosiaalialalla kohdataan, ovat tottuneet siihen, että heille annetaan ja he ottavat vastaan. Kuinka usein muistetaan kysyä ja ottaa selvää siitä, mikä voisi yksilön kannalta olla voimauttavaa, vahvistavaa, motivoivaa ja asioita eteenpäin vievää? Liian harvoin uskoakseni. Valitettavan usein uskon, että esimerkiksi sosiokulttuurisuus ja sen muodot ovat työntekijälähtöisiä. Käytetään omia vahvuuksia ja unohdetaan kysyä, mikä asiakasta motivoi ja mitä hän itse tahtois. Ammatillista on se, että työntekijä omalla ammattitaidollaan pystyy näkemään, mistä asiakas voisi voimaantua ja tätä kautta tarjoamalla niitä sosiokulttuurisuuden muotoja, saa asiakkaan onnistumaan, innostumaan ja kasvamaan. Tätä onnistumista voi kasvattaa aikaisemmin käydyt aidot dialogit, joissa työntekijä on kuunnellut asiakasta ja hänen omia toiveitaan.

4.2 Osallistuminen ja osallisuus

Jokaisella yksilöllä tulisi olla mahdollisuus osallistua ja olla osallisena itseään koskeviin asioihin ja päätöksentekoon. Toiset kaipaavat osallistuakseen enemmän tukea ja apua, toisille osallistuminen ja osallisuus ovat luonnollinen ja itsestään selvä osa elämää. Osallistumisen näen itse konkreettisempänä kuin osallisuuden, vaikka molemmissa pyrkimys on samankaltainen: mukana olo ja vaikuttaminen nimenomaan oman itseyden näkökulmasta.

Liinamaa tuo näkyväksi Pro Gradu tutkielmassaan neljä eri osallisuuden tasoa kehitysvammaisen henkilön toimijuuden näkökulmasta. Nämä neljä tasoa ovat: aktiivisen toimijan osallisuus, tiedontuojan osallisuus, saatu osallisuus sekä tuettu osallisuus. Vammaisen henkilön osallisuudessa ja sen toteutumisessa tärkeäksi vaikuttajaksi nousee henkilön oma aktiivisuus (Liinamaa 2016, 56). Pilottikokeilun menetelmässä ydin asemassa on nimenomaan henkilöiden oman aktiivisuuden korostaminen. Toiminnassa korostuu yksilön aktiivisuus ja menetelmä avulla mahdollisesti myös kehitysvammaisen henkilön aktiivisuus suhteessa omaan elämäänsä ja tulevaisuutensa voi vahvistua.

Osallistuminen voidaan ymmärtää kahdella tavalla: tavoitteena ja keinona. Näin ollen, sillä on myös itseisarvo sekä välinearvo. Asiakkaiden osallistuminen keinona (välinearvo) on liitoksissa seuraaviin asioihin: ” 1) Työn varsinaisten tavoitteiden saavuttaminen kuten asiakkaan ongelmien lievittyminen tai elämänhallinnan ja itsenäisen selviytymisen edistämistä ja 2) työn laatuun liittyvät tavoitteet, jolloin asiakkaan osallistuminen ja hänen kuulemisensa ovat osa hyvin tehtyä laadukasta työtä.” Osallistumisen itseisarvo tulee taas esille silloin, kun keskiössä on demokraattisen hallinnon kansalaislähtöisyys sekä demokraattisen yhteiskunnan arvotavoitteet. ”Osallistumista pidetään keinona ehkäistä omaa itseään koskevasta päätöksenteosta syrjäytymistä.” (Niiranen 2002, 71.)

Mari Kivistö esittää väitöskirjassaan kehitysvammaisten merkitykselliseksi koetuiksi asioiksi nimenomaan osallisuuden kannalta seuraavia asioita:

- ”Fyysinen esteettömyys ja elämänpoliittisen osallisuuden kokeminen
- Asenteiden merkitys osallisuuden kokemiselle
- Palveluiden merkitys osallisuuden rakentamisessa
- Elämänpolitiikka ja henkilökohtaisen avun eri toteuttamistavat
- Viranomaiskohtaamiset ja kokemuksia kuulluksi tulemisesta
- Vammaisten ihmisten keskinäinen yhdenvertaisuus ja osallisuus
- Oman toimijuuden merkitys
- Lapsuudenkoti ja myöhempi osallisuuden rakentaminen
- Vammaisuus ja osallisuus.” (Kivistö 2014, 132-160.)

Pilottikokeilussa hyödynnän dialogin kautta syntyvää osallistumista ja osallisuuden tukemista, jossa asiakas itse on keskiössä tuoden näkyväksi oman elämänsä, omat toiveensa ja tulevaisuuden suunnitelmansa. Pyrin luomaan mahdollisuuden omien näkökulmien esilletuomiseen turvallisessa ja aidossa, välittävässä dialogissa, jossa asiakasta kuunnellaan ja pyritään tukemaan osallistumista edistävillä keinoilla. Valokuvauksen luoman visuaalisuuden kautta asiakkaan on itse helpompaa ja konkreettisempaa hahmottaa omaa elämäänsä tässä hetkessä ja myös mahdollista tulevaisuudenkuvaa. Niirasen (2002,63) mukaan: ”Heikoimmassa asemassa olevat kansalaiset ovat heikoimmilla myös vapauksissa ja valintojen tekemisessä.” Tällä hän tarkoittaa sitä, että he helpoimmin marginalisoituvat, kansalaisuus itsessään kaventuu ja vaikuttamismahdollisuudet vähenevät. Kuitenkin jo pienet, osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kokemukset voivat auttaa kohti elämänhallintaa ja vahvistaa kokemusta siitä, että on täysivaltainen kansalainen.

5 VUOROVAIKUTUS JA DIALOGI

”Jos ihmiset muuttavat maailmaa sanomalla, nimeämällä sen, dialogi on se tapa, jolla he saavuttavat merkityksensä ihmisenä” (Freire 2005, 97). Freiren mukaan (2005, 101) aitoa dialogia ei voi olla ilman kriittistä ajattelua. Tämä kriittinen ajattelu pitää sisällään suhtautumisen, jossa todellisuus nähdään staattisen tilan sijasta prosessina ja muutoksena. ”Dialogisen toiminnan teoriaan ei kuulu subjektiä, joka hallitsee alistamalla, eikä myöskään hallittua objektiä. Sen sijaan siihen kuuluu kaksi subjektiä, jotka kohtaavat nimetäkseen maailman ja muuttaakseen sen.” (Freire 2005, 186.)

Mönkkösen mukaan dialogisen vuorovaikutuksen syntymiseen vaaditaan luottamuksellinen suhde. Tämä suhde takaa sen, että toisen osapuolen esittämät eriävät ajatukset eivät tulisi koettua uhkana vuorovaikutustilanteessa. (Mönkkönen 2000, 89). Jotta avoimen dialogin mahdollisuus saavutettaisiin, tulisi taustalla olla ajatus enemmänkin päämäärään pääsemisestä, päämäärässä olemisen sijasta. Taustalla tulisi myös olla ajatus tekojen vaikuttavuudesta, paitsi pelkästään itseän, niin myös muihin ihmisiin. (Mcnamee & Shotter 2004, 104.) Tästä syystä olen tässä luvussa tuonut esille myös luottamuksen näkökulman sen syntymisen ja syntymiseen vaikuttavien tekijöiden teorian kautta.

Dialogin näen työni luoman kokemuksen kautta aitona, läsnä olevana vuorovaikutuksena, jota kaksi ihmistä keskenään käyvät. Toista kuunnellaan ja kuullaan, otetaan vastaan hänen sanomansa ja sanomisensa ilman tulkintoja tai tuomitsemista. Ollaan aidosti läsnä tilanteessa ja fokusoidaan oma

keskittyminen täysin toiseen ihmiseen ja hänen kuuntelemiseensa. Annetaan sanojen tulla ja otetaan ne sellaisenaan vastaan. Freiren (2005, 99) mukaan dialogi vaatii syvän uskon ihmiseen, mutta myös hänen kykyynsä uudistaa ja tehdä. Lisäksi on luotava ja uudelleen luotava, on oltava usko ihmisen kutsumukseen tulla täydemmin ihmiseksi.

Dialogi on tärkeä osa menetelmän taustalla olevaa teoreettista viitekehystä. Kehitysvammaisuus ja sen mukanaan tuomat kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen haasteet ovat isossa roolissa tämän kaltaisessa työskentelyssä, jossa asiakkaan omalla asioiden sanoittamisella on niin iso merkitys. Henkilön kehitysvammaisuus voi lähtökohtaisesti tuoda keskusteluun epätasavertaisen aseman, joka toisen osapuolen on huomioitava keskustelutilanteessa.

5.1 Dialogi suhteessa kehitysvammaisuuteen

Työntekijän roolia suhteessa asiakastyöhön ja vuorovaikutukseen voidaan hahmottaa kolmella eri tavalla, asiakaskeskeinen ja asiantuntijakeskeinen vuorovaikutus sekä dialoginen asiakastyö. Dialogin merkitys tulee tavasta pyrkiä yhteisymmärrykseen tai ainakin vuorovaikutuksellista kulkua kohti sitä. Dialogi muodostuu sanoista dia ja logos, joka yhdessä kuvaavat niin sanottua väliin kerättyä maailmaa. Kaikki tasavertaisuuteen pyrkivät keskustelut eivät kuitenkaan ole dialogeja. (Mönkkönen 2007, 86.) Dialogia tulisi ajatella kommunikoinnin lisäksi myös suhteena, jossa osapuolet voivat oppia ja muuttaa, sekä mielipiteitään, että asenteitaan. Tämän vuoksi sitä ei tulisikaan ajatella pelkästään keskusteluna, kuunteluna, saati pelkänä puheena. (Mönkkönen 2007, 88-89.)

Äikäksen artikkeli perustuu hänen itse tekemäänsä tutkimukseen, jossa hän on tarkastellut vaikeavammaisten nuorten elämän siirtymävaiheita; koulutusta ja työllistymistä. Hän tuo artikkelissa esille niitä hyötyjä, joita PCS-kuvien käyttämisellä voi olla niiden aikuisten kohdalla, joilla on laajoja kielellisiä vaikeuksia, mutta myös haasteita joita kuvakommunikointi ja sen käyttäminen voi tutkimukselle tuottaa. Hänen mukaansa kuvakommunikoinnin käyttö voi mukanaan tuoda esimerkiksi tutkimuseettisiä, metodologisia sekä epistemologisia haasteita. (Äikäs 2015, 234.) Pilottikokeiluun osallistuvat asiakkaat eivät tarvitse kommunikoinnin tukemiseen vaihtoehtoisia kommunikoinnin menetelmiä. Tutkijana minun on kuitenkin huomioitava kommunikoinnissa oleva epätasavertainen asema huomioiden kehitysvammaisten henkilöiden kommunikatiiviset taidot. ”Tutkijoiden on tehtävä päätöksiä hyödyntämiensä tutkimusmenetelmien suhteen ja käytettävä omaa valta-asemaansa, jotta vammaisten henkilöiden ääni saadaan paremmin esiin tutkimuksissa” (Äikäs 2015, 235.)

Pyrin pilottikokeilussa kiinnittämään erityistä huomiota henkilöiden oman äänen kuuluville saamiseen. Hyödynnän työni kautta syntynyttä kokemusta siitä, millaisia asioita työskenneltäessä ja keskusteltaessa kehitysvammaisen henkilön kanssa on otettava huomioon. En pyri korostamaan omaa asemaani tutkijana, vaan nimenomaan korostan asiakkaan asemaa ja hänen mielipiteitään. Toivon saavani asiakkaiden äänen mahdollisimman aidosti ja luontevasti esille ja kuulluksi pilottikokeilun aikana. Äikäs (2015,242) pohtii myös tutkijan valta-asemaa eettisenä kysymyksenä. Valta-asemaa on mahdollista käyttää ns. käänteisesti, jolloin tutkija auttaa heikommassa asemassa olevan ihmisen äänen esiin nostamisessa. Valta-asemaa voidaan kuitenkin käyttää myös väärin, jolloin vaiennetaan heikommassa asemassa olevan ääntä. Hän pitää tärkeänä vuorovaikutustilanteiden ennakoimatonta tulkintaa, jossa tutkija ei ohjaa haastateltavia tiettyyn suuntaan.

Oman kokemukseni mukaan sekä kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa käymieni dialogien ja keskustelujen perusteella olen tehnyt muutamia opinnäytetyönikin kannalta tärkeitä havaintoja. Keskustelussa on työntekijän kiinnitettävä huomattavasti huomiota siihen, että asiakasta ei johdella tiettyyn suuntaan asioista kysyttäessä. On oltava mahdollisimman neutraali ja pyrittävä olemaan antamatta valmista vaikutelmaa siitä, millaista vastausta ollaan hakemassa. Kysymyksien asettelu ja keskustelun vetäminen vaatii ammattitaitoa ja myös asiakkaan tuntemista, jotta saadaan esille asiakkaiden todelliset mielipiteet. Myös Äikäs (2015,243) on tehnyt samankaltaisia huomioita kehitysvammaisten kommunikointiin ja ymmärrykseen liittyen. Hänen mukaansa kehitysvammaisten ihmisten kommunikatiivisiin ja kognitiivisiin taitoihin liittyy myöntövyys. Näin ollen heillä on taipumus vastata, kuten he olettavat kuulijan haluavan. Myöntövyys korreloi alhaisen älykkyyden sekä vähäisen koulutuksen kanssa. Tämä myöntövyuden tosiasia on huomioitava sellaisissa kontekstissa, jossa haastattelussa ovat mukana kaksi osapuolta, joista toinen on selkeästi vahvempi. Haastattelijan onkin realistisesti arvioitava omaa kykyä asettua keskustelussa olevan vuorovaikutuskumppanin asemaan.

Äikäs näkee tärkeänä sen, että vammaiset henkilöt voisivat itse ideoida tutkittavaa ilmiötä, miettiä ja pohtia yhdessä mikä heidän mielestään on merkityksellistä tutkia sekä myös tutkimuskysymyksiä. Merkityksellistä olisi saada vammaiset henkilöt osallistumaan myös tutkimuksen analyysin tekovaiheeseen. ”Se, että nuoret aikuiset pääsisivät itse vaikuttamaan siihen, mitä heidän elämäänsä liittyviä asioita tutkitaan ja miten tutkimusta toteutetaan, on ennen kaikkea tasa-arvoa ja osallisuutta lisäävä asia.” (Äikäs 2015, 245.)

Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa käydyissä vuorovaikutustilanteissa ja kommunikoitaessa on mahdollista hyödyntää selkokieltä puheen yksinkertaistajana, jolloin kieli on helpommin ymmärrettävää. Selkokielen avulla pyritään mahdollistamaan asian välittyminen siten, että keskusteltaessa toinen osapuoli sen ymmärtää. Selkokieli on tapa tehdä arkikielestä

helpommin ymmärrettävää, jolloin myös kommunikoinnin haasteita omaavien ihmisten, esimerkiksi kehitysvammaisten, on helpompi ymmärtää asia ja sen sisältö. Leskelän (2011,279) mukaan, kun puhutaan selkokielisestä vuorovaikutustilanteesta, on oletettavaa, että tällöin tilanteessa on läsnä kaksi henkilöä, joiden vuorovaikutus ja/tai kielelliset taidot ovat eri tasolla. Lähtökohtana selkokielisessä vuorovaikutuksessa on keskustelutilanne, joka on kielellisesti epäsymmetrinen. Näissä tilanteissa kompetentimpi keskustelija pyrkii puheessaan sopeuttamaan eri keinoja hyväksikäyttäen puheensa sellaiselle tasolle, että puhekumppani sitä ymmärtää. Selkokielisen vuorovaikutuksen ohjeet sisältävät niitä keinoja, joilla henkilö voi muuttaa puhettaan yksinkertaisemmaksi, kun kyseessä on epäsymmetrinen vuorovaikutustilanne.

Ohjeet on jaettu viiteen eri osa-alueeseen:

- ”Orientointi ja olosuhteiden huomioiminen
- Kohtaaminen ja läsnäolo
- Vuorottelun tukeminen
- Selkokielisen puheen keinot
- Ymmärryksen tarkistaminen ja korjaamisen keinot.”

(Leskelä 2011, 279.)

5.2 Vuorovaikutus asiakastyössä

Vuorovaikutus kahden henkilön välillä on hyvin tilannesidonnaista. Vuorovaikutus itsessään kahden henkilön välillä on useimmiten sanallista kanssakäymistä. Asiakastyössä vuorovaikutuksella on oma roolinsa, joka muodostuu työntekijän ja asiakkaan välillä. Mönkkösen (2007, 81) mukaan asiakkailla on hyvin usein odotuksia siitä, että ammattilainen on sen henkilö, joka keskustelukumppanina auttaa löytämään uusia tapoja ajatella asioita. On kuitenkin tiedostettava, että valta-asema on näissä suhteissa aina läsnä, joka vaatii ammattilaista pohtimaan omaa rooliaan vaikuttajana. Asiakastyössä ammattilaisen taito toimia vuorovaikutustilanteessa on merkitsevää, mutta myös asiakkaan vaikutus vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta on tärkeää.

Vuorovaikutus kokonaisuudessaan asiakkaan ja työntekijän välillä sekä sen eri suhteet ovat tärkeässä roolissa. Kehitysvammaisuus luo vuorovaikutustilanteisiin erityispiirteitä, jotka on otettava tasavertaisuuden ja keskustelun aitouden nimissä huomioon. Toisinaan, yksilölliset tarpeet huomioiden, vaihtoehtoisten kommunikointikeinojen käyttö asiakkaan osallistumisprosesseissa ja haastattelutilanteissa on tärkeää kohderyhmän erityistarpeiden huomioimiseksi.

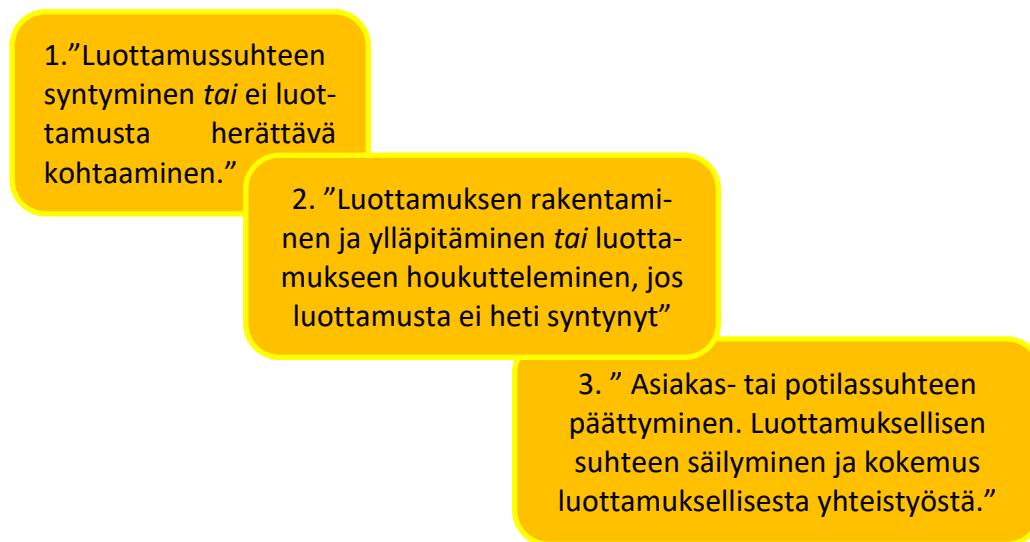
Asiakastyön vuorovaikutuskulttuurin kehittymisen kannalta on ollut tärkeää käyty keskustelu asiakaskeskeisyydestä tai -lähtöisyydestä. Tämän keskustelun kautta asiantuntijavalta on kohdannut kritiikkiä ja tilalle on

noussut näkökulmina itsen määrittely, asiakkaan subjektiivisuus sekä itsemäärittämisoikeus. Näiden näkökulmien kautta on pyritty nostamaan asiakkaan elämä ja sen tarina esille, ilman työntekijän vahvoja, omia tulkintoja. (Mönkkönen 2007, 83.)

5.3 Luottamus avoimen vuorovaikutuksen rakentajana

Luottamukselle ei ole olemassa yhtä yhtenäistä määritelmää, vaan eri tieteenalat määrittelevät sitä jokainen omasta näkökulmastaan ja erilaisilla lähestymistavoilla (Raatikainen 2015, 21). Luottamus on kuitenkin jotakin sellaista, joka määritellään kahden ihmisen väliseksi. Luottamus on myös paljon muuta kuin vain tapahtuva ilmiö kahden ihmisen välillä. Se voidaan nähdä yksilön tapana suhtautua ympärillä oleviin yhteisöihin ja tilanteisiin. (Raatikainen 2015, 27.) Yhtenä keskeisenä osana pilottikokeilun työskentelyä on luottamus, tai ainakin pyrkimys siihen. Pilottikokeiluun osallistuvien henkilöiden tulisi pystyä luottamaan siihen, että tutkijan asemassa toimiessani toimin hänen, eli asiakkaan, kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Luottamuksen kautta keskustelut voivat olla avoimempia ja syvällisempiä, kun taustalla on tieto luottamuksellisesta yhteistyöstä.

Luottamus asiakassuhteen eri vaiheissa on seuraavassa kuviossa (kuvio 3) esitetty kolmiportaisena prosessina, jossa selventyy asiakassuhteen luottamus sen kolmessa eri päävaiheessa (Raatikainen 2015, 70.)

Kuvio 3. Luottamuksen syntyminen asiakassuhteessa. (Raatikainen 2015, 70.)

Ensimmäisessä vaiheessa tulisi huomioida, että luottamuksen syntyminen on yksilöllinen asia ja näin ollen luottamus koetaan hyvin yksilöllisesti. Luottamuksellisen suhteen luominen ei ole itsestään selvä asia, vaan epäilevyys ja aikaisemmat kokemukset voivat tehdä asiakkaasta varauksellisen luottamussuhteen syntyneen näkökulmasta. Luottamus rakentuu yksilöl-

lisesti ja se on hyvin henkilökohtainen sekä tunnesidonnainen ilmiö. Eri yksilöiden välillä voi olla suuriakin luottamuseroja. Luottamuseroilla tarkoitetaan tässä kohtaa esimerkiksi yksilön tapaa luottaa toisiin ihmisiin, luottamussuhteen syntyminen intensiteettiä ja nopeutta. (Raatikainen 2015, 70-71.) Pilottikokeilun ensimmäisellä tapaamiskerralla aloitan luottamuksellisen suhteen luontia. Asiakkaiden aikaisempi tunteminen mahdollisesti auttaa luottamuksen syntyprosessissa, koska olemme tunteneet toisemme jo ennen pilottikokeilua. Tarkoitukseni on kuitenkin lähteä liikkeelle siitä, että luottamus määritellään uudelleen, suhteessa alkavaan pilottikokeiluun.

Luottamus voidaan nähdä prosessimaisesti. Vaiheessa kaksi ihmisten välinen vuorovaikutus rakentaa luottamusta, mutta samalla myös vahvistaa ja ylläpitää sitä. Oleellista luottamuksen kannalta on ajan tasalla pysyminen sekä tiedonkulku. Tämä edesauttaa osapuolia pysymään ajan tasalla siitä, missä mennään ja mitä kohti ollaan menossa. Luottamuksellisen asiakassuhteen luomisessa tärkeää on sitoutuminen. Myös asiakkaan asemaan asettuminen työntekijän näkökulmasta on emotionaalista herkkyyttä ja rohkeutta vaativaa, mutta samalla se tarjoaa mahdollisuuden ja perustan totuudelle ja sen kuulemiselle. On myös huomioitava, että aina luottamus ja luottamussuhteen luominen eivät ole mahdollisia ja tämäkin on vain hyväksyttävä. (Raatikainen 2015, 72-73.) Pidän asiakkaan koko ajan tasalla pilottikokeilun kulusta. Osoitan, että olen kiinnostunut heidän omista ajatuksistaan ja mielipiteistään, tuon ilmi sitä, että olen tosissani sitoutunut pilottikokeiluun ja halukas työskentelemään yhdessä heidän kanssaan. Pystyn luottamussuhteessa vaikuttamaan vain omalta osaltani ja toivomaan, että myös toinen osapuoli kokee suhteemme luottamuksellisena.

Kolmannessa vaiheessa olennaista on, että kaikki prosessiin osallistuvat osapuolet tietävät, että miten ja milloin yhteistyö päättyy. Tämä auttaa välttämään pettymyksiä, jotka voivat liittyä esimerkiksi turhiin odotuksiin. Tämän vaiheen hoitaminen hyvin on erityisen tärkeää, jotta asiakkaalle ei jää ikäviä kokemuksia, jotka voivat myöhemmin seurata häntä. Asiakkaan kanssa tapahtuvan työskentelyn tulisi olla suunnitelmallista ja jos mahdollista, yhdessä sovittua. Parhaimmillaan yhteistyö, valitut toimintatavat ja tulosten arvioiminen kokonaisuudessaan päättävät prosessin onnistuneesti. (Raatikainen 2015, 73-74.) Teen jo pilottikokeilun alussa selväksi asiakkaille sen, kuinka pitkstä ja millaisesta prosessista tässä on kysymys. Lisäksi pyrin panostamaan mahdollisimman ammatillisesti sekä luottamuksellisesta näkökulmasta katsoen aidosti siihen, kuinka pilottikokeilu päättyy.

Raatikaisen esittämä luottamuksen kolmiportainen rakentaminen tulee parhaimmillaan näyttäytymään etenevästi koko pilottikokeilun ajan, alusta loppuun asti. Olen tuntenut pilottikokeiluun osallistuvat henkilöt työni kautta jo useamman vuoden ajan. Näiden vuosien aikana luottamussuhteeni näihin asiakkaisiin on syventynyt ja muuttunut. Työntekijänä olen pyrkinyt toimimaan asiakkaiden tilanteiden ja hyvinvoinnin edistämiseksi,

jonka uskon parantaneen ja lujittaneen välillämme olevaa luottamussuhdetta.

6 VALOKUVAT OMAN ELÄMÄN VISUALISOIJINA

”Taide on tunteiden tulkki. Se on sanatonta viestintää itsestä itselle ja toisille – niille, jotka haluavat ymmärtää.” (Ahonen 1994, 13.)

Taide käsitteenä puhuttaa ja sille onkin neuvoteltavissa erilaisia merkityksiä käyttöyhteydestä riippuen. Asiayhteys vaikuttaa hyvin usein siihen, miten taiteista puhutaan ja millaisia ymmärryksiä eli diskursseja se saa suhteessa keskustelussa olevaan ymmärrykseen todellisuudesta. Taidemaailma itsessään kokee tällä hetkellä isoja muutoksia johtuen ristiriitaisuuksista merkityksistä. Taiteellista toimintaa tapahtuu hyvin erilaisissa ympäristöissä, sen kenttä on laajentunut perinteisten taiteellisten instituutioiden ulkopuolelle esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalle. (Lehikoinen & Vanhanen 2017,9.)

Pilottikokeilussa käytettävää valokuvausta voidaan pitää yhtenä luovuden ja taiteen keinona. Se tarjoaa visuaalisen mahdollisuuden asioiden esille tuomiseksi ja näkemisen mahdollistamiseksi. Sen avulla kerrotut, sanalliset ja puhutut asiat, saavat konkreettisemmän, helpommin käsiteltävän muodon. Valokuvat tuovat näkyväksi sitä todellisuutta ja ajattelumaa-ilmia, jossa elämme ja olemme.

6.1 Valokuvat merkityksien luojina

Materiaalin saaminen fyysisestä, ympäröivästä todellisuudesta sekä raportointi ovat valokuvauksen vahvuuksia. Valokuvauksen avulla on mahdollista ikuistaa elämää, sen eri puolia. Se myös tarjoaa luovalla ilmaisulla runsaasti erilaisia mahdollisuuksia, koska itse kuvan ottaminen ei juurikaan tarvitse valmisteluja. (Freeman 2012, 10.)

Vuonna 1839 julkistettiin ensimmäinen virallinen valokuva ja nykyään ihmisiä ympäröivät valokuvat lähes kaikkialla. Kuvatulvan seurauksena vain kaikista kauheimmat ja erikoisimmat kuvat pysäyttävät. Valokuva on ihmisille tuttu ja arkipäiväinen, se auttaa luomaan maailmankuvaa, mutta myös henkilökohtaista minäkuvaa. Kuvat luovat objektiivista tietoa, niitä tutkitaan ja niistä puhutaan. Valokuva antaa mahdollisuuden tutkia itseä ikään kuin etäältä. Sen luoman välimatkan avulla kuvasta on helpompi puhua kuin puhua itsestä, jopa omakuvasta. (Mannermaa 2002, 62.) Pilottikokeilussa otettavat valokuvat kuvaavat henkilöiden omaa elämää ja tulevaisuu-

den haaveita. Kuvat ovat auttamattoman konkreettisia ja visuaalisia asioiden todentajia. Niiden avulla sanoitetut asiat voivat muuttua entistäkin merkityksellisemmiksi. Kuvien avulla asioiden tarkastelu mahdollistuu turvallisen etäisyyden päästä, kuitenkin samalla luoden asialle konkreettisen muodon.

Persoonallisuutemme kulmakivi ovat visuaaliset mielikuvat ja niinpä kulttuuria jossa elämme, voidaan myös nimittää visuaaliseksi kulttuuriksi. Valokuvat itsessään sisältävät pintaa syvemmän tason, joka avautuu katsojalleen uudenlaisen ajattelumallin ja paneutumisen myötä. Valokuvat itsessään sisältävät terapeutista potentiaalia sekä informaatiota, mutta sitä vain harvoin käytetään hyväksi. (Mannermaa 2002, 61.)

6.2 Taiteen keinoin visualisoitu oma elämä

Taide itsessään tarjoaa mahdollisuuden itsehoidon välineenä. Se mahdollistaa läpityöskentelyn, tarjoaa vuorovaikutuksen ja kommunikaation välineen sekä viestintä keinon itsestä toisille. Taiteen avulla voidaan luoda kanava, joka mahdollistaa eräänlaisen löytöretken omaan itseen. Se mahdollistaa oman tarinan siirtämisen, mutta myös oman tarinan löytämisen. (Ahonen 1994, 13.) Pilottikokeilussa käytettävä taiteen muoto on valokuvaus. Sen avulla henkilöt peilaavat ja kuvittavat omaa elämäänsä, nyt ja tulevaisuudessa. Valokuvaus antaa mahdollisuuden oman elämän kuvittamiseen kokonaisvaltaisesti ja visuaalista keinoa hyödyntäen. Valokuvat konkretisoivat omaa elämää ja sen sisältöä. Ne antavat kuvaajalleen käsityksen siitä, millaisia osia, mahdollisuuksia, haaveita ja suunnitelmia oma elämä sisältää.

Itsestämme kertoessamme sanat ja kirjoittaminen ovat luonnollisia välineitä. Näiden lisäksi voimme kuitenkin kirjoittaa itsestämme, tehdä itsemme näkyväksi, taiteen eri keinojen avulla. Näistä yhtenä keinona ovat kuvat. Kun oma elämäntarina on tehty näkyväksi taiteen keinoin, heijastuu se takaisin itselle, jolloin sitä on mahdollista katsoa, tulkita ja ymmärtää. Taiteen keinoin luoduissa elämäntarinoissa perusajatuksena on itsensä ilmaisuus. Normatiivisessa mielessä taide tarjoaa keinoin työskennellä, missä ei ole olemassa oikeata tai myöskään väärää. (Sava & Katainen 2004, 29.) Pilottikokeilussa hyödynnetään niin kirjoitettua, kuin myös kuvattua, visuaalista kieltä. Menetelmä alkaa kirjoittamisen ja sanojen kautta, mutta valokuvat todentavat ja luovat näkyväksi sitä kirjoitettua ja sanoitettua todellisuutta, luoden sen paremmin konkretian ja ymmärryksen tasolle. Itse uskon, että kehitysvammaisen ihmisen on helpompi hahmottaa ja ymmärtää kokonaisuutta kuvien ja kuvittamisen kautta. Kuvat voivat olla tukena puhutulle ja kirjoitetulle informaatiolle, jolloin myös kokonaisvaltaisempi ymmärrys asioista kenties mahdollistuu.

Kuvallinen ilmaisuus ja ympärillä oleva, visuaalinen maailma rakentuvat suhteessa toisiinsa. Henkilökohtaisen, omaan henkilökohtaiseen kokemuk-

seen liittyvän taiteen tekemisessä itseisarvoja eivät ole niinkään omaleimaisuus, saati uutuus, vaan enemmän tarina, joka ilmentää kulttuuriamme. Tarina, oma tarina, on kuitenkin kaikista merkityksellisin tekijälle itselleen. Taiteen tekemisen ja asioiden kuvaaminen, tarinointi, kokeminen ja tulkinta, näissä keskeisintä on yksilön oma henkilökohtainen kokemus ja kohtaaminen teoksen kanssa. (Sava & Katainen 2004, 31.) Omaan toimijuuteen uskomisen luo pohjan sille, että yksilö voi hallita omaa elämäntulkuaan ja olla aktiivinen yhteisönsä jäsen. Luovan toiminnan avulla ihminen saa etäisyyttä suhteessa omaan arkeensa ja pystyy luomaan uudenlaisia näkökulmia omaan elämäänsä liittyen. Myös mahdollisuus merkityksellisyden kokemiseen voi syntyä nimenomaan luovan toiminnan kautta. Luova toiminta luo ikään kuin uudenlaisen ympäristön, jossa omaa elämäntarinaa voi muovata erilaisten näköalojen kautta suhteessa omiin kokemuksiin, tunteisiin ja suhteisiin. (THL 2018.)

Taide voi olla keino kommunikointiin ja vuorovaikutuksessa olemiseen. Sen avulla on mahdollista lisätä sosiaalista vuorovaikutusta ja omaa itse-tuntemusta. Taide kielenä voi olla sanoja aidompaa ja rehellisempää. Taiteen katselu tai tekeminen voi henkilössä herättää erilaisia mielikuvia. (Ahonen 1994, 16-17.) Valokuvat luovat konkreettista pohjaa yhdessä käytävälle vuorovaikutukselle ja dialogille. Kuvat tuovat asiat nähtäväksi, tasa-vertaistavat keskustelua niiden ympärillä visualisoiden asioita molempien osapuolien nähtäväksi.

Tutkimuksien mukaan taiteellinen toiminta ja taide voidaan liittää lukuisiin positiivisiin vaikutuksiin suhteessa henkilön sosiaalisen osallisuuden ja osallistumisen lisäämiseen. Erilaisilla taideprojekteilla voidaan tutkimuksien mukaan lisätä yksilön sosiaalista pääomaa sekä rakentaa sitä. Osallistavan taidetoiminnan avulla on mahdollista lisätä yksilön sosiaalista tukea, vuorovaikutusta, luottamusta sekä kuulluksi, arvostetuksi ja nähdyksi kokemisen tunteita. Erityispiirteenä taiteelliselle toiminnalle on esitetty sen mahdollisuutta kommunikaation ja vuorovaikutuksen parantamiseen. Se voi myös mahdollistaa kommunikoinnin muutoin kuin verbaalisesti ja on näin ollen myös riippumaton kognitiivisista kyvyistä. (Laitinen 2017, 32-33.)

Tarinoidun identiteetin ajatuksena on oman itseyytemme muuntuminen ja rakentuminen tarinoinnin kautta, ei niinkään itseilmaisullisen ajattelun perustana oleva ajatus sisäisen, aidon minuuden löytämisestä. Näin ollen tarkoituksena on enemmänkin suhteen rakentaminen itseen, mutta myös toisiin ihmisiin sekä oman maailmamme horisontin paikantamista. (Sava & Katainen 2004, 34.) Taiteellisen toiminnan on tutkimuksissa havaittu vahvistavan identiteetin rakentamista sekä henkilökohtaista kasvua. Taide voi myös auttaa tukemalla henkilöä elämänmuutoksissa sekä kriiseissä. Se voi luoda mahdollisuuden kokemuksiin, jotka voivat henkilölle olla korjaavia tai vahvistavia. Lisäksi itseen liittyvien toimintaa rajoittavien tai negatiivisten käsitysten muuttaminen tai myös uudenlainen roolin omaksuminen

voi tapahtua taiteellisen toiminnan kautta. (Laitinen 2017, 31.) Menetelmässäni yhtenä tarkoituksena on kehitysvammaisen henkilön tietouden lisääminen omasta elämästään, omista valinnoistaan ja omasta tulevaisuudesta. Ajatus on oman elämän realisoinnilla muodostaa suhde niihin unelmiin ja haaveisiin, joita henkilöllä itsellään on. Valokuvaus itsessään taas auttaa löytämään kanavan asioiden näkyväksi tekemiselle ja mahdollisuuden erilaisten kokemusten löytymiselle.

Luova toiminta mahdollistaa kehitysvammaiselle henkilölle itseilmaisun mahdollisuuden esimerkiksi taiteen keinoin. Taiteen keinoin voidaan luoda turvallisuutta, mahdollisuus esteettisyyden kokemiseen tai antaa mielihyvää. Luovan toiminnan avulla kehitysvammaisen saa mahdollisuuden oman persoonan löytämiseen, tunteiden käsittelyyn ja tunteiden tunnistamiseen. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 199.) Luovassa toiminnassa asioiden käsittely tapahtuu symbolisen etäisyyden kautta. Ihminen voi esimerkiksi luoda mielikuvien avulla näkemyksen omasta elämästään tai myös siitä, millainen hän haluaisi sen olevan. Luovuus ja mielikuvitus luovat tavan, jossa asioiden katselu tapahtuu välittämättä rajoitteista tai peloista. (Ahonen 1994, 20.) Kehitysvammaisilla henkilöillä voi oman kokemukseni mukaan olla erilaisia pelkoja ja omaan toimintakykyyn ja rajoitteisiin liittyviä kokemuksia, jotka voivat vaikeuttaa omien tulevaisuuden haaveiden näkemiseen tai niiden mahdollisuuteen uskomiseen. Luovuus voidaankin Ahosen (1994, 20) mukaan nähdä voimavarana, joka mahdollistaa omaan elämään liittyvän työskentelyn ja asioiden läpikäymisen, itsensä toteuttamisen ja mahdollisesti myös eheyttämisen.

Laitisen kirjoittamassa selvityksessä, koskien taiteen hyvinvointivaikutuksia paneutuu hän erilaisiin tutkimuksiin ja niiden tuottamiin tuloksiin koskien taiteen hyvinvointivaikutuksia. Laitisen mukaan tutkimuksissa on todettu taiteen merkitys yksilön elämänhallinnan ja toimintakyvyn parantamiseen. Taide -ja kulttuuritoiminnalla on nähty kyky vaikuttaa yksilön autonomian tunteeseen, päätöksentekokykyyn, elämänhallinnan tunteeseen sekä kokemukseen omasta kyvykkyydestään erilaisissa, muuttuvissa tilanteissa pärjäämisestä. Taidetoimintaan osallistuminen voi myös auttaa henkilöä tunnistamaan omia vahvuuksiaan, luomaan luottamusta omiin kykyihin ja kasvattaa tunnetta tilanteen ja ympäristön paremmasta hallitsemisesta. (Laitinen 2017, 30-31.) Taide luo keinon, jolla oma elämä voi saada uuden käsikirjoituksen. Kokemuksemme menneestä voivat muuttua tarinallisen mielikuvituksen avulla. Taideteoksen kautta voimme rakentaa uudelleen joko itseä tai ympäröivää maailmaa, sen kautta kokemus saa konkreettisemmän muodon. Omaelämäkerronnallisessa työskentelyssä ja sen kautta syntyneissä taideteoksissa ihmisessä tapahtuu sisältä ulospäin tapahtuvaa liikettä, jossa oma itseys tuodaan näkyväksi itselle, mutta myös toisille. Taide pitää mielemme liikkeessä, jonka kautta sillä voidaan nähdä olevan elämää luovasti uudistava merkitys tai myös parantava merkitys. (Sava & Katainen 2004, 30.)

Luovan toiminnan ja myös taiteen avulla ihmisen on mahdollista ”siirtää sisäinen maailma ulkoiseksi”, jolloin niin sanotuista näkymättömistä asioista, kuten peloista, toiveista ja unelmista saadaan tehtyä näkyviä (Ahonen 1994, 65.) Tarinat voivat työskentelyn perustana luoda eettisiä keinoja erilaisten maailmojen ja tarinan kulkujen tutkimiselle. Pystymme tarinan kautta pohtimaan elämänvalintoja, toimintavaihtoehtoja sekä näiden eettisiä näkökulmia. Pystymme tarinoinnin kautta rakentamaan omaa arvomaailmaamme konkreettisemmaksi, näkyvämmäksi käyttäen taiteen keinoja. Erilaiset abstraktit asiat, arvot, saavat ne konkretiaa esimerkiksi kuvallisten harjoitusten ja niiden jakamisesta toisten ihmisten kanssa. Taiteen keinojen avuin työskenneltäessä ja työstettäessä rooleja sekä arvoja, pystymme myös tarkastelemaan sitä, ovatko ne sitä, mitä haluamme niiden olevan. Tämän taiteen luoman työskentelymahdollisuuden kautta on mahdollista selkiyttää omaa arvomaailmaa, voimaantua sitä kautta. Näin pystymme kenties elämään enemmän omannäköistämme elämää ja työskentely voi antaa väyliä myös suvaitsevaisuuteen oman itsensä paremman tuntemisen kautta. (Sava & Katainen 2004, 34-35.)

7 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON HANKINTA

Pystyäkseni todentamaan luomani menetelmän käyttökelpoisuutta ja toimivuutta kehitysvamma-alan työssä, pyrin prosessin aikana mahdollisimman kattavaan ja tarkoituksenmukaiseen aineiston hankintaan. Aineiston avulla pystyn arvioimaan jälkikäteen menetelmän hyödyllisyyttä, toimivuutta ja käyttökelpoisuutta. Lisäksi aineisto voi parhaimmillaan tuottaa niitä keinoja ja tapoja, joilla menetelmää on mahdollista kehittää vielä entistä paremmaksi.

7.1 Tutkimusmenetelmät

Toiminnallisen opinnäytetyöni tutkimuksellinen osuus on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kuvata todellista elämää. Kohdetta pyritäänkin tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään paljastamaan tai löytämään tosiasioita. Tutkijan objektiivisuus on kvalitatiivisessa tutkimuksessa erilaista kuin perinteisesti ajatellaan, johtuen tutkijan ja tutkittavan aiheen kietoutumisesta toisiinsa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157.) Kvalitatiivisuuden lisäksi opinnäytetyöni on toiminnallinen työ, jossa hyödynnetään kulttuurin ja taiteen keinoja asiakkaan itsetuntemuksen vahvistajana ja oman elämän todentajana.

Pyysin pilottikokeiluun mukaan sellaisia henkilöitä, joiden kanssa dialogin käyminen toiminnan ohessa oli helposti mahdollistettavissa. Mukaan valikoituneet henkilöt ovat itse kykeneviä päättämään omasta osallistumisestaan pilottikokeiluun, eikä tuettua osallisuutta tarvinnut tässä kohtaa käyttää. Tuetulla osallisuudella tarkoitetaan yksilön tarvetta lähihenkilöiden tukeen, jolloin he voivat olla se taho, joka kertoo asiakkaan tahdosta ja toiveista, jos asiakas ei itse ole kykenevä omaa mielipidettään ilmaisemaan. Molemmat henkilöt pystyivät kommunikoimaan puhutulla puheella, vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja (esimerkiksi PCS-kuvat) ei tämän pilottikokeilun aikana tarvittu.

Laadullinen aineisto on pelkistetyimmillään tekstiä, joka voi olla syntynyt riippuen tai riippumatta tutkijasta (Eskola & Suoranta 1998, 15). Tutkimusmenetelminä hyödynnän osallistuvaa havainnointia, päiväkirjamaista kirjoittamista, äänittämistä sekä kyselyä. Näiden avulla pyrin tallentamaan käytännön osuutta, jota tulen tarvitsemaan arviointi vaiheessa. Myös tutkijan ja tutkittavien välisten keskusteluiden nauhoitukset ovat mahdollisia, koskien viimeistä tapaamiskertaa, mikäli tutkittavat itse ovat tähän suostuvaisia. Keskusteluiden ja havainnoinnin avulla toivon saavani asiakkaiden omaa ääntä kuuluviin mahdollisimman aidosti ja kattavasti.

Eri toimintatutkimuksille yhteisiä piirteitä ovat muutokseen pyrkiminen, käytäntöihin suuntautuminen sekä tutkittavien osallistuminen tutkimusprosessiin. Vaikka yhdistäviä piirteitä on, voivat tutkimuksien kohteet, kysymysten asettelu ja kehiteltävät teoriat olla hyvinkin erilaisia. Toimintatutkimuksen kohde sekä substanssi voi olla lähes mikä vain piirre, joka jollakin tapaa liittyy ihmiselämään. Uuden tiedon tuottamisen lisäksi tärkeänä nähdään myös reaaliaikainen, tutkimuksen avulla toteutettu muutoksen edistäminen ja parantaminen. (Kuula 1999, 10-11.)

7.2 Osallistuva havainnointi prosessin todentajana

Tutkimusaineiston keräämisen metodina havainnointi on monipuolinen, sitä voidaan hyödyntää ja toteuttaa monella eri tavalla. Havainnointitapaan vaikuttaa kiinteästi se, että ollaanko havainnoimassa ihmisten tuottamia kulttuurituotteita vai nimenomaan ihmisten toimintaa. Yksi tavanomainen tapa ihmisten toiminnan havainnoimiseen on osallistuva havainnointi. (Vilka 2015, 143.)

Osallistuvan havainnoinnin avulla on mahdollista saada monenlaista ja monitahoista tietoa tutkittavasta. Sen avulla voi saada tietoa tutkittavasta yksilönä, mutta myös yhteisön jäsenenä sekä suhteessa tutkijaan. Myös yhteisön kulttuuristen ja sosiaalisten piirteiden sekä niihin liittyvän tiedon saaminen voi mahdollistua osallistuvan havainnoinnin avulla. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijalla itsellään on rooli ja yhdessä tutkittavan kanssa käydyn vuorovaikutuksen kautta hän pystyy tekemään huomioita

ja havaintoja tutkittavasta ilmiöstä. Näin ollen tutkija osallistuu yhteisön arkielämään niin tutkijana kuin myös ihmisenä. (Vilka 2015, 143.)

Koska olen jo vuosia työskennellyt pilottikokeiluun osallistuvien henkilöiden kanssa, olen luonnollinen osa heidän arkea ja elämää. Välillemme on vuosien varrella muodostunut vahva ammatillinen side, jossa vallitsee tasavertaisuuden ja luottamuksen ilmapiiri. Työntekijänä olen pyrkinyt kohtaamaan henkilöt aidosti ja läsnäolevasti sekä yksilökohtaisesti. Tämä puolestaan on edesauttanut, aidon ja luonnollisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen syntyä. Osallistuva havainnointi on helposti toteutettavissa oleva tutkimusmenetelmä juuri jo ennestään olemassa olevan tutkijan yhteisössä olevan asemani vuoksi.

Yhteisön sisään pääseminen on tärkeä osa osallistuvaa havainnointia ja sen käyttämistä. Jos tutkija jo valmiiksi kuuluu tutkimaansa yhteisöön, ei tämä koidu ongelmaksi tai haasteeksi. Tämä kuitenkin voi tuoda mukanaan myös riskejä liittyen tutkimusaineistoon sekä sen laatuun. Jos tutkija on entuudestaan yhteisölle tuttu tai osa yhteisöä, voi eteen tulla esimerkiksi luottamuskysymys. Tutkittavat henkilöt saattavat luottaa tutkijaan, mutta myös epäluottamus on mahdollista. Tutkittavat saattavat epäillä tutkijan kykyä pysyä vaiti yhteisön asioista ulkopuolisille henkilöille. Näin ollen on muistettava, että tutkimusaineiston anonymisointi on tärkeää tutkittaville riippumatta tutkittavan yhteisön koosta. (Vilka 2015, 145.)

Olen käynyt keskustelua pilottikokeiluun osallistuvien henkilöiden kanssa anonymiteetin säilymisestä koko prosessin aikana ja sen jälkeen. Telemme keskinäinen sopimus (Liite 1) velvoittaa minua tutkijana pitämään tutkittavien nimet ja henkilöllisyyden salassa. Tulen sopimaan heidän kanssaan erikseen pilottikokeilun jälkeen, miten ja millaisia esille nousseita tietoja voi viedä työntekijöiden tietoisuuteen. Tarkoituksena on pyrkiä tuomaan mahdollisuuksien mukaan esille sellaisia välttämättömiä ja hyödyllisiä tietoja, joiden avulla pystytään ammatillisesti toimimaan entistä paremmin asiakkaiden etujen ja tavoitteiden mukaisesti.

7.3 Päiväkirja ja nauhoittaminen

Päiväkirjan voidaan ajatella olevan kyselylomake, itseohjattu sellainen. Sen sisältö voi antaa vastauksia hyvinkin tarkkoihin kysymyksiin, mutta se voi myös olla täysin strukturoimatonta ainesta. Päiväkirjan sisällön analysointi voi olla vaativaa ja tutkijalle jää suuri vapaus aineiston tulkintaan liittyen, varsinkin jos sisältö on täysin strukturoimatonta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 214.)

Käytettäessä päiväkirjaa tutkimusmenetelmänä on muistettava muutamia tärkeitä asioita. Valmistelun on oltava tarkkaa ja huolellista, päiväkirjaa

on ajateltava kyselylomakkeena. Tärkeää on muistaa kirjoittaa päiväkirjaan vain sellaisia asioita, joilla on merkitystä tutkimusongelman kannalta ja joita tietää käyttävänsä tutkimuksessa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 215.) Päiväkirjaa hyödynnän omien havaintojen, tärkeiden huomioiden ja oman toiminnan tukena. Talletan siihen sellaisia asioita, joiden ajattelun olevan merkityksellisiä menetelmän toimivuuden arvioinnin ja kehittämisen kannalta. Päiväkirjan sisällöllinen muoto tulee olema tekstipohjainen, koska se on itselleni luonnollisin tapa asioita muistiin laittaa.

Viimeisellä tapaamisella käytän tapaamisen tallentamiseen äänitystä. Päädyin tähän, koska viimeisellä kerralla käytävä keskustelu tulisi tiivistämään sen, mitä pilottikokeiluun sisältyvän työskentelyn avulla on saatu aikaan. Myös erilaiset näkökulmat tulevat selkeämmin tallennettua. Niiden avulla voin saada tietoa siitä, millaisia huomioita, ideoita ja ajatuksia asiakas itse on omasta elämästään tehnyt työskentelyn aikana ja sen perusteella.

8 PILOTTIKOKEILU

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus koostui neljästä tapaamiskerrasta, jotka toteutettiin molempien pilottikokeiluun osallistuvien henkilöiden kanssa yksilötyöskentelyinä. Tapaamiskertojen sisältö oli etukäteen suunniteltu, mutta sisältö muovautui kuitenkin itse tilanteessa asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Kaikki tapaamiskerrat pidettiin lyhyen aikavälin sisällä. Sairastapauksesta johtuen käytännön osuuden toteutus venyi hieman suunnitellusta. Lopulta tapaamiset toteutettiin molempien henkilöiden kanssa kolmen viikon sisällä.

Osallistujista molemmat olivat miespuolisia henkilöitä ja iältään alle keskiikäisiä. Molemmat pilottikokeiluun osallistuvat asiakkaat kommunikoivat puhumalla ja pystyivät kertomaan oman mielipiteensä itse, ilman autettua osallisuutta. Heillä molemmilla oli kokemusta avotyötoiminnasta ja he molemmat olivat käyneet päivätoiminnassa useamman vuoden ajan.

Pilottikokeilun runko/sisältö

1. Tapaaminen; Sopimukset ja toimintaa pohjustavat kysymykset
2. Tapaaminen; Elämän visualisointia väreillä ja taulukoiden
3. Tapaaminen; Kuvaamisen suunnittelua ja kuvaaminen
4. Tapaaminen; Kuvien sommittelua, visualisointia ja pohdintaa

Käyn neljä eri tapaamiskertaa läpi erikseen tuoden esille omien valintojeni perusteluja, tapaamisten sisällöt ja lisäksi tapaamisten sisältöön ja työskentelyyn liittyvät havainnoinnit. Tapaamisten sisältöjen ja havaintojen kautta peilaan myös teoreettista viitekehystä ja sen merkitystä tapaamis-

kertojen suunnittelun ja sisältöjen sekä toteutuksen näkökulmasta. Tapaa-
miskertojen kuvauksissa käytän nimiä asiakas/toimija A ja asiakas/toimija
B, tuodakseni ilmi joitakin yksilökohtaisia eroja tai työskentelyn kannalta
olennaisia huomioita.

Pilottikokeilun aikana syntyneitä tuotoksia en tule kuvin esittämään tässä
opinnäytetyössä käyttäjien anonymiteetin takaamiseksi. Hyödynnän työ-
skentelyn kautta syntyneitä tietoutta, havaintoja ja joitakin yksittäisiä kom-
mentteja menetelmän toimivuuden ja parannusehdotusten näkökul-
masta. En myöskään tule käymään mitään pilottikokeilun aikana olleiden
kysymyksiä vastauksia yksityiskohtaisesti läpi, koska menetelmän toimi-
vuuden kannalta eivät yksilöiden omat, henkilökohtaiset asiat ole tässä
kohta relevantteja. Tuon ilmi sellaisia asioita, joilla on merkitystä itse me-
netelmän näkökulmasta, en niinkään henkilöiden itsensä omakohtaisia asi-
oita.

8.1 Ensimmäinen tapaaminen: sopimukset ja pohjustavat kysymykset

Ensimmäisen tapaamisen tarkoituksena oli selkiyttää asiakkaille tulevaa pi-
lottikokeilua ja sen sisältöä. Tällä tapaamiskerralla pyrittiin luomaan mah-
dollisimman luottamuksellinen ja avoin, molemmin puolin toimiva suhde
tutkijan ja toimijoiden välille. Lisäksi kirjoitettiin sopimukset (Liite 1), joissa
pilottikokeiluun osallistuneet henkilöt antoivat luvan työskentelyn aikana
esiin tulleiden asioiden hyödyntämiseen tässä opinnäytetyössä. Molem-
mat työskentelyyn osallistuneista kehitysvammaisista henkilöistä olivat ky-
keneviä päättämään omasta osallistumisestaan tähän pilottikokeiluun.
Kummallakaan näistä kahdesta henkilöstä ei ollut laajennettua edunval-
vontaa, vaan he pystyivät annettujen tietojen avulla päättämään omasta
osallisuudestaan.

Annoin henkilöille tällä tapaamiskerralla muutaman kysymyksen pohditta-
vaksi seuraavan kerran työskentelyä pohjustaakseni (Liite 2). Pyysin heitä
pohtimaan seuraavaa kertaa varten valmiiksi heidän omaa elämäänsä nyt
ja tulevaisuudessa.

- Mistä asioista arkesi koostuu?
- Mitä teet minäkin viikonpäivänä?
- Mikä on tällä hetkellä tärkeää elämässäsi?
- Mistä haaveilet?
- Haluaisitko muuttaa elämässäsi jotain? Jos vastasit kyllä, niin mitä haluaisit muuttaa?

Kävimme tutkittavien kanssa kysymykset yhdessä läpi, mutta ilman sen suurempia keskusteluja. Tein tutkijana tietoisesti valinnan olemalla sanomatta mitään vastaus esimerkkejä, koska halusin vastauksien olevan aidosti ja kokonaisvaltaisesti toimijoiden itsensä pohtimia ja tuottamia. Kerroin tästä myös asiakkaille ja selitin perusteet sille, miksi toimimme kyseisellä tavalla.

Tämä tapaamiskerta oli kestoiltaan molempien henkilöiden kanssa hyvin lyhyt. Kävimme läpi tulevien tapaamisten määrät ja tapaamiskertojen sisältöjä, joskin hyvin yleisellä tasolla. Uskoin tämän olevan hyvä vaihtoehto, olla kertomatta vielä tässä kohtaa kovinkaan tarkasti työskentelystä, jotta henkilöt voisivat tavatessamme orientoitua mahdollisimman hyvin jokaiseen pilottikokeilun eri vaiheeseen.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla pyrin olemaan innostava ja luomaan elein, ilmein ja sanallisesti innostuneen ja aidon ilmapiirin. Toivoin tapaamisen antavan hyvät lähtökohdat seuraaville tapaamiskerroille ja yhteiselle työskentelylle. Kurjen (2000, 83) mukaan innostajia voi olla erilaisia. Yhteisinä piirteinä tutkimusten mukaan voidaan kuitenkin pitää itsetuntemusta, psyykkistä tasapainoa sekä kypsyyttä. Innostajalta pitää löytyä myös tietynlaista dynaamisuutta ja persoonallisuutta, joiden kautta hän on kykeneväinen herättelyyn ja yllyttämiseen ilman määrittelyä. Tätä voidaanankin Kurjen mukaan kutsua johtamatta johtamiseksi. Myös toisten tekemien aloitteiden hyväksyminen on kyky, joka innostajalta itseltään tulisi löytyä.

8.2 Toinen tapaaminen: elämän visualisointia väreillä ja taulukoiden

Tämä tapaaminen alkoi luonnollisella, yleisellä tasolla olevalla keskustelulla molempien asiakkaiden kanssa. Pyrin siihen, että saisin tapaamiskerran alussa luotua hyvän sekä luottamuksellisen ilmapiirin, jossa työskentely olisi mahdollisimman turvallista ja aitoa.

En pystynyt etukäteen tietämään sitä, millaisia vastauksia pilottikokeilun toimijat olivat edellisellä kerralla mukaan annettuihin kysymyksiin laati-
neet. En tiennyt, kuin laajasti tai suppeasti he olivat omaa elämäänsä ja tulevaisuutta kokonaisuutena hahmottaneet ja ylös kirjanneet. Antamani ohjeet ja kysymykset jättivät yksilöllisten, omien mielipiteiden sekä ajatus-
ten esilletuomiselle runsaasti tilaa ja väljyyttä.

Asiakkaiden kirjoittamat vastaukset olivat hyvin konkreettisia ja käytännönläheisiä, kiinteästi tähän hetkeen liittyviä. Asioita ja oman elämän sisältöjä olivat molemmat toimijat pohtineet selkeästi juuri sen hetkisen elämäntilanteensa mukaan. Molemmat asiakkaista toivat vastauksien kautta ilmi tyytyväisyyttä tämän hetkiseen elämäntilanteeseen, mutta kuitenkin myös muutoshalukkuutta ja haaveita oli ylös kirjattuina. Molempien toimi-

joiden mielestä pohjustavat kysymykset ja niihin vastauksien kirjoittaminen vaativat pohdintaa, mutta oli kuitenkin lopulta helppoa sanoittaa vastaukset.

Orientoivien kysymysten kolme ensimmäistä kohtaa pyrkivät luomaan käsitystä asiakkaiden tämän hetkisestä elämästä.

- Mistä asioista arkesi koostuu?
- Mitä teet minäkin viikonpäivänä?
- Mikä on tällä hetkellä tärkeää elämässäsi?

Näistä kysymyksistä kahden ensimmäisen vastauksien sisällöt olivat molemmilla asiakkailla hyvin samankaltaisia. Omaa arkea oli pohdittu hyvin käytännönläheisesti ja juuri siihen hetkeen orientoitumalla. Näiden vastauksien pohjalta oli helppo koota asioita nykyisyyden näkyväksi tekemiseksi. Kolmanteen kysymykseen asiakkaat olivat hyvin erilaisesti toisiinsa nähden pohtineet asiaa. Toinen heistä oli nostanut esiin yhden asian, kun taas toisella vastauksen sisältä löytyi 10 erilaista, oman elämän tämän hetken tärkeää asiaa. Oman elämän tärkeistä asioista suurin osa oli hyvin konkreettisia esimerkiksi liikunta, harrastukset ja parisuhde. Osa asioista oli taas enemmän kokemuksen ja tunnetason asioita.

Tunne siitä, että itsestä on johonkin.

Kaksi viimeistä orientoivaa kysymystä pyrkivät tuomaan esille asiakkaiden suunnitelmia, haaveita ja toiveita tulevaisuuden suhteen.

- Mistä haaveilet?
- Haluaisitko muuttaa elämässäsi jotain? Jos vastasit kyllä, niin mitä haluaisit muuttaa?

Vastauksissa oli jälleen hyvin paljon eroja asiakaskohtaisesti. Asiakas A haaveili vastauksiensa mukaan monesta eri asiasta. Viimeisessä vastauksessa hän kuitenkin kertoi olevansa tämän hetkiseen elämäänsä tyytyväinen. Asiakas B kirjoitti haaveilevansa yhdestä asiasta, mutta ei ollut kirjoittanut mitään viimeiseen kysymykseen vastaukseksi. Näistä vastauksista asiakkaat pystyivät poimimaan tulevaisuuteen liittyviä asioita taulukoiden täyttämisen vaiheessa, jonka toteutimme samalla tapaamiskerralla.

Tälle tapaamiskerralle olin varannut mukaan ison kartongin, jolle asioiden hahmottaminen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen tapahtui. Lisäksi tein etukäteen tätä toista tapaamiskertaa varten valmiiksi värikoodattuja otsikoita (liite 3) elämän eri osa-alueista. Näiden otsikkojen alle oli tarkoitus hahmottaa omaa elämää toimijoiden kirjoittamien vastauksien avulla sekä sitä, mitä seuraavalla kerralla tulisimme kuvaamaan liittyen heidän omaan

elämään. Otsikoiden oli tarkoitus selkiyttää asiakkaita oman elämän ja tulevaisuuden muodostaman sisällöllisen kokonaisuuden ymmärtämisessä.

Olin kirjoittanut värikoodatuille pienille papereille otsikot valmiiksi ja taapaamista varten olin ottanut mukaan kynän ja pieniä, eri värisiä papereita, joiden avulla lähdettiin asiakkaan kanssa hahmottamaan hänen oman elämänsä kokonaisuutta. Otsikot olivat seuraavanlaiset:

- Työ
- Koulutus
- Asuminen
- Hyvinvointi
- Vapaa-aika
- Harrastukset
- Ihmissuhteet
- Unelmat/haaveet
- Tavoitteet

Asiakkaat itse kirjoittivat elämän osa-alueita värikoodatuille paperilapuille. Värikoodauksessa aiheet ja asiat kirjoitettiin saman väriselle paperilapulle, kuin mitä sen asian otsikkokin oli. Tutkijan tehtäväksi jäi tässä kohtaa työskentelyä auttaa toimijoita löytämään kirjoittamistaan vastauksista asiat, jotta kaikki tulisi taulukoitua ja näin ollen näkyväksi. Asiakas itse sai päähäällä sen, että minkä otsikon alle mikäkin asia hänen mielestään kuului.

Otsikoiden alle oli mahdollista työskentelyn aikana lisätä jotakin sellaista, joka ei kirjoitetuista vastauksista vielä tullut esille ja jotka toimija kuitenkin koki tärkeäksi omaa elämää hahmotettaessa. Näin myös molempien asiakkaiden kohdalla tapahtui. Aiheet jaoteltiin isolle kartongille kolmen eri yläotsikon alle. Taulukkomainen muoto pyrki varmistamaan sen, että asioiden hahmottaminen olisi pilottikokeiluun osallistuneille henkilöille helppoa.

OTSIKKO/AIHEALUE	NYKYISYYS	TULEVAISUUS
HARRASTUKSET	KUNTOSALI, KORIPALLO	JALKAPALLO, KUNTOSALI
KOULUTUS	PERUSKOULU	AMMATTIKOULU
ASUMINEN	RIVITALO	OMAKOTITALO

Taulukko 1. Esimerkki taulukon täydentämisestä (keksitty esimerkki, ei todennukainen).

Taulukon luoman esimerkin (taulukko 1) avulla käy ilmi, miten sitä toimijoiden kanssa täytettiin. Jokainen elämän osa-alue oli omalla värikoodatulla pohjallaan ja muutoin pohja itsessään yksivärinen. Taulukkomuoto mahdollisti asioiden lajittelun nykyisyyteen ja tulevaisuuteen siten, että ne olivat keskenään helposti verrattavissa ja yhdellä silmäyksellä nähtävissä. Visuaalisesti asiakkaan oli mahdollista nähdä koko elämäntilanteensa nykyisyydestä tulevaisuuden haaveisiin, yhdellä katsomisella. Elämän eri osa-alueiden värikoodittamisen avulla oli mahdollista hahmottaa kerralla pienempiä asioita, jotka yhdessä muodostivat kokonaiskuvan. Otsikot myös mahdollistivat asioiden pilkkomisen ja tätä kautta helpomman keinon hahmottamiseen ja eri näkökulmien esille tuomiseen.

Työhön liittyen toimijat nostivat esille päivätoiminnan, avotyön sekä työpaikan. Toisella asiakkaalla oli selkeä toive tai suunnitelma nykytilanteen muuttamisesta täysin erilaiseksi, kun taas toinen toimija halusi enemmänkin uudenlaista sisältöä nykyiseen tilanteeseensa. Koulutuskohtaan molemmat asiakkaista laittoivat hyvin perusteellisesti niitä kouluja, joita olivat käyneet, alkaen peruskoulutasolta. Asumisen suhteen esiin nostettiin nykyiset asumiskäytänteet sekä toiveet omasta asunnosta. Molemmilla asiakkailla nousi esiin toive omasta kodista, asumispalveluiden ulkopuolelta, mutta myös nykyiset asumiskäytänteet olivat molempien mielestä hyvät. Myös omaa osaamista, omien taitojen opettelua molemmat asiakkaat osasivat puheen tasolla suhteuttaa asumiseen liittyvien suunnitelmien suhteen.

Hyvinvointikohdassa asiakkaiden teemat ja sisällöt hyvinvoinnin suhteen olivat erilaiset. Toinen asiakkaista koki nykyisen tilanteensa hyvänä ja suunnitelmana oli pyrkiä tämä tilanne säilyttämään. Toinen toimija taas asetti selkeän eron nykyisyyden ja tulevaisuuden suhteen koskien omaa painoaan. Vapaa-aika ja harrastukset kulkivat hyvin rinta rinnan. Toinen toimija kuitenkin toi sanallisesti esille sen, että hänen mielestään vapaa-aika ja harrastukset ovat eri asioita. Harrastukset miellettiin jatkuvana toistuvina, säännöllisinä toimintoina, kun taas vapaa-aika oli ei niin säännöllistä ja enemmän omaan mielenkiintoon ja hetkeen liitoksissa olevaa. Toinen asiakas taas näki vapaa-ajan ja harrastusten kulkevan rinnakkain, jolloin hänen oli myös vaikea eritellä asioita näiden kahden eri otsikon alle.

Ihmissuhteissa tärkeäksi ja merkitykselliseksi koettiin kaverit, parisuhde sekä perhesuhteet. Unelmat ja haaveet kohtaan asioiden erittely onnistui toiselta asiakkaalta siten, että hän halusi nuolella osoittaa yläpuolelle jo kirjoitettuja asioita, koska koki niiden kaikkien, eri osa-alueisiin liittyvien asioiden olevan hänen unelmia ja haaveita. Toinen asiakas taas nosti tähän kohtaan esille sellaisia asioita, joita ei vielä aikaisemmissa kohdissa ollut mainittu. Tavoitteet kohtaan toinen asiakas kirjoitti samoja asioita, kuin mitä jo aikaisemmin taulukossa oli esille tuotu, kun taas toinen tuotti kaksi täysin uudenlaista tavoitetta tämän otsikon alle.

Tutkija toimii rinnalla kulkijana, tutkittava pääroolissa. Kurjen (2000,23) mukaan innostamisen tavoitteena onkin toiminnan kautta muuttaa sosio-kulttuurisen innostamisen ammatillinen näkökulma. Näkökulmaa pyritään muuttamaan siten, että se perustuisi ihmisten omaan aloitteellisuuteen. Toiminnassa ytimen muodostaa kahden ihmisen välillä tapahtuva aito kohtaaminen. (Kurki 2000,23). Taulukon syntyprosessin ohessa kävimme käyttäjien kanssa keskustelua heidän omasta elämästään. Pysin omilla sanavalinnoillani ja tarkentavilla kysymyksillä luomaan paitsi turvallisen ja avoimen ilmapiirin työskentelylle, mutta myös mahdollisuuksia henkilöiden omien ajatusten ja valintojen, toiveiden ja haaveiden esilletuomiselle. Omassa toiminnassa ja sanavalinnoissani kiinnitin koko ajan huomiota siihen, että asiakas olisi pääroolissa ja oma roolini olisi mahdollisimman pieni.

Tilan ja ajan antaminen osoittautui tapaamiskerralla tärkeäksi. Asioiden, eri osa-alueiden taulukointi vaati ajoittain toimijoilta miettimistä ja pohdintaa, jota pyrin antamaan niin paljon kuin tarpeen oli. Lisäksi kysyin tarkentavia kysymyksiä ja toistin asiakkaiden sanomisia jonkin kohdan tai asian selventämiseksi. Tässä kohtaa työskentelyä korostui mielestäni dialogin ja dialogisuuden merkitys osana työskentelyä. Mönkkösen (2007, 87) mukaan dialogissa vastavuoroisuus on tärkeä elementti. Vastavuoroisuudella hän tarkoittaa sitä, että molemmat tilanteen osapuolet luovat tilanetta ja vaikuttavat siihen, jolloin luodaan samalla myös molempinpuolista ymmärrystä. Halusin ymmärtää toimijoiden ajatuksia ja niitä perusteita sekä taustoja, joita värikoodatut paperit kätkivät taakse. Jotta sain käsityksen toimijoiden todellisista mielipiteistä ja ajatuksista, loin ja pidin yllä dialogin ajatusta työskentelyn taustalla.

Tapaamiskerta tuotti valmiit taulukot, jotka jo itsessään havainnollistivat visuaalisella tavalla käyttäjien omaa elämää. Taulukon teko sujui luontevasti ja pohjustavien kysymysten avulla toimijat saivat jo paljon sisältöä taulukkoon. Keskustelun ja työskentelyn aikana nousi myös sellaisia asioita esille, joita asiakkaat halusivat taulukkoon vielä lisätä. Valmiit otsikot auttoivat miettimään omaa elämää, sen koko perspektiivissään. Asioiden siirtäminen kirjoitettujen vastauksien ja omien lisäideoiden pohjalta taulukkoon onnistui molemmilta toimijoilta pääasiassa hyvin. Vain muutamissa kohdissa sanamuotojen miettimisessä ja ylipäättään asioiden sanoittamisessa molemmat asiakkaat tarvitsivat hieman apua.

8.3 Kolmas tapaaminen: kuvaamisen suunnittelua ja kuvaaminen

Tapaaminen alkoi aikaisempien kertojen tuotoksien katselemisella ja muistelemisella. Kerroin, että tapaamiskerran tarkoituksena on sekä suunnitella valokuvaamista että myöskin ottaa valokuvat. Jo viime kertaisella tapaamisella olin tätä hieman ennakkoon pohjustanut.

Kuvaamisen tarkoituksena oli valokuvien avulla saada näkyväksi ja konkreettisemmaksi niitä asioita, jotka nousivat esille edellisen kerran työskentelyssä. Valokuvaamisessa asiakas itse on keskiössä, hän kuvasi itse otettavat valokuvat tai tutkija kuvasi häntä, jos tarpeen (jos henkilö esimerkiksi itse halusi esiintyä kuvassa). Tarkoitukseni oli valokuvauksen avulla vahvistaa ja tuoda näkyväksi asiakkaan omaa näkemystä, kokemusta ja ajatusta omasta elämästään sekä tulevaisuudestaan.

Valokuvaamisen ja kuvien oton suunnittelu tapahtui lähinnä edellisellä kerralla tehdyn taulukoinnin avulla. Sovimme toimijoiden kanssa, että kuvausalue olisi sellainen, että saisimme aikataulullisesti kuvaamisen onnistumaan yhden aamupäivän tai iltapäivän aikana. Annoin myös ohjeeksi, että valokuvien kohteita ja sisältöjä voisi miettiä sitä kautta, että miten valokuvalla saisi saman informaation tuotettua kuvallisesti kuin mitä se oli sanallistettuna taulukkoon.

Kysyin toimijoilta, kuinka käytännössä toteutamme kuvauksen suunnittelun ja sen kirjaamisen. Molemmat toimijoista halusivat tutkijan kirjaavan suunnitelmat paperille. Suunnittelu aloitettiin käymällä taulukkoa läpi kohta kohdalta. Asiakas itse sai päättää missä järjestyksessä hän asioiden kuvaamisen mietti. Kirjasin ideat ylös paperille. Osa kuvauskohteista mietittiin siten, että jos asiaa ei sellaisenaan voi kuvalla todentaa, niin mikä tai mitkä olisivat sellaisia kuvallisia keinoja ja kohteita, joilla asia saataisiin kuvitettua näkyväksi. Esimerkkinä tästä toisen asiakkaan haave koirasta, jonka kuvaamisen hän toteutti kuvaamalla koiran kuvan lehden kannesta. Molemmilla toimijoilla oli muutama sellainen aihe, asia sekä sisältö, jonka kuvantamisen suunnitteluun he kaipasivat apua. Näissä tilanteissa pyrin antamaan neuvoja siten, että lopullisen ratkaisun kuvan sisällöllisistä asioista ja suunnitelmista teki itse toimija. Molemmat asiakkaat saivat kuvaamisen suunniteltua nopeasti, noin 30 minuutin aikana. Suunnitelmassa pohdimme yhdessä jo kuvaamisjärjestystä valmiiksi siten, että se olisi paikkojen ja ajan puolesta looginen ja mahdollisimman helposti ja luontevasti toteutettavissa.

Suunnitelman selkiytyttyä ja valmistuttua oli kuvaamisen vuoro. Työskentelyssä meillä oli mukana tutkijan tekemä kuvaamisen suunnitelma, johon oli helppo merkitä kuvatut kohteet. Näin varmistuimme siitä, että kaikki kuvattavat asiat tulivat kuvatuksi. Kuvaamisen helpottamiseksi käytimme liikkumiseen autoa, joka mahdollisti myös laajemmalla alueella tapahtuvan kuvaamisen. Otimme ensin kuvat, joiden ottopaikka oli lähimpänä ja siir-

ryimme hiljalleen kauemmaksi. Kun jokin asia oli kuvattu, teki asiakas samassa hetkessä valinnan siitä, minkä kuvan hän mistäkin kohteesta haluaa säilyttää. Toinen asiakas otti samasta kohteesta usein useamman kuvan, toinen asiakas oli lähes joka kerta tyytyväinen ensimmäiseen ottamaansa kuvaan.

Innostamisessa pyritään tukemaan ihmisten oma-aloitteisuutta ja vapautta. Tarkoitus on, että ihmiset itse kehittälevät omia ratkaisumalleja ja vaihtoehtoja tarpeisiin sekä ongelmiin liittyen. Innostamiseen liittyvien projektien interventioiden lopullisena tavoitteena on ihmisten arkielämän transformaatio eli laadullinen muuttaminen. (Kurki 2000, 26.) Tutkijan asenteen on työskentelyn aikana oltava innostava, ymmärtävä, aito ja läsnä oleva. Toiminnan ohessa käytävät keskustelut tulee perustua aidolle dialogille, jossa huomio kiinnitetään kehitysvammaisen henkilön erityisiin tuen tarpeisiin suhteessa kommunikointiin.

Kuvaamistilanne itsessään oli työskentelyn kannalta tärkeä vaihe. Kuvaamiskerta oli myös molempien henkilöiden kanssa se kerta, jolloin omaan elämään liittyvistä asioista puhuttiin kaikista syvällisimmällä tasolla. Autolla liikkuminen ja autossa olo tuntui olevan molemmille käyttäjille luonnollinen paikka asioiden kertomiseen ja keskusteluun. Saimme molempien käyttäjien kanssa autossa käytyä hyvää keskustelua, jossa he toivat ilmi sellaisia asioita elämästään, joita muuten työskentelyssä ei olisi tullut näkyväksi tai sanoitettua. Vuorovaikutus kuvaamisen yhteydessä oli hyvin avointa ja varauksetonta. Dialogi oli onnistunutta, tasavertaista ja kehitysvammaisten henkilöiden erityistarpeet huomioivaa. Erityistarpeet otin huomioon antamalla aikaa vastaamiseen sekä varmistamalla oman ymmärrykseni toimijan kertomista asioista, kysymyksillä ja tarkennuksilla.

Kuvaamistilanteessa huomasi asiakas A:n ja asiakas B:n erot kameran käytämisessä. Asiakas A toi työskentelyn aikana ilmi sen, että harrastaa valokuvausta ja näin ollen kuvaaminen ja kameran käyttö oli hänelle entuudestaan tuttua. Asiakas B:lle taas kuvaaminen digikameralla oli vieraampaa. Käytännössä tämä ero tuli esille siinä, että asiakas A otti kuvauskohteesta useamman kuvan ja valitsi näistä parhaan, kun taas asiakas B otti jokaisesta kuvauskohteesta vain yhden kuvan. Asiakas A otti yhteensä 33 kuvaa ja asiakas B 21 kuvaa.

8.4 Neljäs tapaaminen: kuvien sommittelua, visualisointia ja tulkintaa

Viimeisellä tapaamiskerralla työskentely sijoittui valokuvien ympärille. Olin kehittänyt valokuvaamossa edellisellä kerralla otetut kuvat valokuviksi. Harkitsin myös kuvien tulostamista, mutta pohdittuani asiaa, koin kuitenkin oikeiden valokuvien olevan paremmin työskentelyyn sopivia. Lisäksi uskoin oikeiden valokuvien lisäävän kuvien merkityksellisyyttä ja näin myös valokuvaamisen merkitys korostuisi entisestään.

Katsoimme edelliskerralla otetut kuvat ja toimijat itse asettelivat kuvat kartonkipohjalle. Kartonkeja oli yhteensä neljä kappaletta, kaksi niistä kuvasi nykyhetkeä ja kaksi tulevaisuutta. Ennen kuvien asettelua toimijat kirjoittivat papereiden yläreunaan ”nykyisyys” ja ”tulevaisuus”. Kuvien asettelu tapahtui kuva kerrallaan. Samalla kun toimijat asettelivat kuvia kartongeille, kävimme myös keskustelua kuviin ja heidän omaan elämään liittyen. Keskustelut, joita kävimme henkilöiden omasta elämästä ja kuvien luomasta visuaalisesta tuotoksesta sekä sen kautta nousseista ajatuksista oli luonnollista ja avointa.

Toiselle asiakkaalle kuvien jaottelu nykyhetkeen ja tulevaisuuteen tuotti haasteita. Hänen oli vaikeaa erotella useamman kuvan kohdalla sitä, mikä hänen mielestään kuului nykyhetkeen ja mikä taas oli tulevaisuuteen liittyvää. Useamman kuvan kohdalla hän totesi tekevänsä tai ajattelevansa jotakin asiaa jo nykyhetkessä ja tekevänsä näin myös tulevaisuudessa. Teimme ehdotuksestani yhdestä kartongista sellaisen, että siihen laitettiin ne valokuvat, jotka esittivät asiakkaan mielestä sellaisia asioita, jotka toteutuivat jo nykyhetkessä, mutta hänen puheiden mukaan myös tulevaisuudessa.

Suurin osa kuvien jaottelusta sujui siten, että toimija A vaikutti olevan hyvin varma siitä, mihin haluaa minkäkin kuvan sijoittaa. Itselleni välittyi kuva siitä, että hänellä itsellään oli hyvin selkeä kuva elämänsä sisältöjen luomasta kokonaisuudesta. Joissakin kohdissa toimija A selkeästi halusi vielä varmistusta siitä, että kuinka paljon hänen omilla mielipiteillään on merkitystä. Osittain uskon tähän varmisteluun vaikuttavan sen, että hän pohti sitä, mitä minä työntekijänä ja tässä tapauksessa tutkijana ajattelen hänen sanomisistaan ja mielipiteistään. Varmasti tähän asiaan vaikutti myös tietynlainen epävarmuus ja pelkoki siitä, mitä on soveliaista sanoa ääneen.

Täähän on mun mielipide. Vai mitä?

Tulevaisuuden hahmottaminen itsessään oli joissakin kohdin vaikeaa. Toimija B:lle joidenkin asioiden mahdollinen olemassaolo nykytilanteessa loi vaikutelman siitä, että asia tapahtuu jo tässä hetkessä. Joillekin asioille ja kuville oli asiakas asettanut tapahtuma-ajankohdaksi sekä nykyisyyden että tulevaisuuden. Useat näistä asioista olivat sellaisia, jotka olivat mielekkäitä ja tärkeitä nykyhetkessä ja joiden haluttiin jatkuvan myös tulevaisuudessa. Esimerkkeinä tämän kaltaisista asioista oli erilaiset harrastukset,

jotka koettiin mukaviksi ja miellyttäviksi. Nämä asiat ratkaistiin laittamalla samanlaiset kuvat asiasta niin nykyisyyteen kuin myös tulevaisuuteen.

Kuvat loivat keskustelulle konkreettisen pohjan, niiden kautta asioiden peilaaminen sekä sanoittaminen tuntui tapahtuvan hyvin luontevasti ja käytännönläheisesti. Kun kaikki kuvat oli aseteltu kartongeille, kävimme keskustelua kuvien luomasta kokonaisuudesta. Olin miettinyt tapaamiskertaa varten muutamia kysymyksiä valmiiksi. Kysymyksiä olin jaotellut jo valmiiksi siten, että alkuosan kysymykset koskivat lähinnä työskentelyä ja asiakkaan omaa näkemystä omasta elämästään nyt ja tulevaisuudessa. Loppuosan kysymykset taas koskivat enemmänkin pilottikokeilun ja menetelmän kautta syntyneiden tuotosten ja tiedon jakamista asiakkaiden kanssa työskenteleville työntekijöille.

Käytin alla olevia kysymyksiä oman elämän nykytilanteen ja tulevaisuuden suhteen hahmottamiseksi:

- Miten kuvailisit tämän hetkistä elämääsi?
- Mitä ajattelet, kun katsot ottamiasi kuvia?
- Minkä täytyy muuttua, jotta tulevaisuus voisi toteutua suunnitellusti?
- Mitä taitoja tarvitset, jotta nykytilanteesta päästään kohti tulevaisuuden haaveita ja suunnitelmia?
- Mitä tarvitset muilta ihmisiltä tulevaisuuden suunnitelmien toteutumiseksi? Millaista apua ja tukea tarvitsen?
- Mistä aloittaisit tulevaisuuden suunnitelmien/haaveiden toteuttamisen?
- Mikä olisi tärkein ja suurin muutos?

-
- Mitä luulet, miten työntekijät voisivat hyödyntää tätä työskentelyn kautta nousutta tietoutta?
 - Miten toivoisit työntekijöiden asennoituvan sinun tulevaisuuden haaveisiisi?
 - Miten toivoisit tämän työskentelyn vaikuttavan sinun tulevaisuuden suunnitelmien ja unelmien toteutumiseksi?

- Mitä saan työskentelystämme kertoa muulle työryhmälle, muille työntekijöille? Saanko näyttää tekemiäsi tuotoksia muille työntekijöille?

Osaan kysymyksistä vastaaminen tuntui olevan molemmille toimijoille helppoa. Toiset kysymykset taas vaativat selkeästi pohdintaa ja joissakin kohdissa jouduin muotoilemaan kysymyksen uudelleen tai esittämään jonkin lisäkysymyksen aiheeseen liittyen.

Toimija B osasi hyvin pohtia omia tuen ja avun tarpeita suhteessa tulevaisuuteen laittamiensa asioiden toteutumiseksi. Tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet olivat hyvin selkeitä, konkreettisia ja isoja kokonaisuuksia. Selkeästi tulevaisuuteen liitettyjä suunnitelmia, toiveita ja haaveita oli asiakas B:llä kolme. Hän tiedosti, ainakin sanallisella tasolla, erittäin hyvin omia vahvuuksiaan ja osaamistaan, mutta myös niitä asioita, joissa koki tarvitsevansa esimerkiksi työntekijän apua. Hänellä tuntui olevan hyvin realistinen käsitys omista kyvyistä ja taidoista. Lisäksi hän osasi todella yksityiskohtaisesti kuvailla niitä menetelmiä ja tapoja, joilla tulevaisuuden haaveet pystyttäisiin muuttamaan todeksi. Itselleni jäi tutkijana vaikutelma, että henkilö oli näitä asioita selkeästi miettinyt jo etukäteen ja käyttänyt asioita itse läpi.

Toimija A:n tulevaisuuden suunnitelmat olivat moninaisemmat. Hän oli selkeästi pilkkonut haaveitaan pienempiin osiin, joka näyttäytyi myös kuvien sisältöjen yksityiskohtaisuutena. Hän osasi hyvin abstraktillakin tasolla ajatella asioita, ainakin kuvallisesti ajateltuna. Osa tulevaisuuteen liitettyistä asioista oli sellaisia, jotka jo nykyhetkessä toteutuivat, mutta jotka asiakas näki myös kiinteänä osana tulevaisuuttaan. Omien vahvuuksien ja osaamisen arvioiti suhteessa tuen ja avun tarpeeseen oli yleisellä tasolla olevaa ajattelua. Oman osaamisen ja tuen tarpeen yksityiskohtainen ajattelu oli vielä sen kaltaista, että työskentelyä olisi pitänyt vielä jatkaa syvällisemmälle tasolle, jotta realistinen käsitys tilanteesta olisi vahvistunut käytännön tasolle. Nyt menetelmän avulla tuotettu materiaali toimii kuitenkin pohjatietona sille, että esimerkiksi työntekijöiden on helpompi lähteä työstämään asiaa eteenpäin yhdessä kyseisen henkilön kanssa.

Molemmat toimijat antoivat luvan tuotoksien näyttämisen muille organisaation työntekijöille. Toimija A asetti valokuvien näyttämiseen liittyvän ehdon, hän ei halunnut kuvien tulevan kaikkien työntekijöiden nähtäväksi. Tiedustelin asiaa, johon hän vastasi hyvin lyhytsanaisesti ”luottamuskysymys”. Muut pilottikoikeilun aikana syntyneet tuotokset hän kuitenkin sanoi olevan vapaasti työntekijöiden nähtävissä. Tämä herättää tutkijana ajatuksen siitä, että kokiko toimija valokuvien olevan niin henkilökohtaisia, että hän ei halunnut kaikkien työntekijöiden niitä näkevän, vai oliko taustalla jokinlainen tunne arvosteltavaksi joutumisesta kuvien kautta.

Lopuksi annoin tutkittaville positiivista palautetta koko prosessista ja sen sisällöstä, ennen kaikkea toimijoiden itsensä työskentelystä prosessin aikana. Pyrin pitämään avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin ja vuorovaikutuksen työskentelyn loppuun asti. Kävimme yhdessä koontia siitä, mitä prosessi on sisältänyt ja mitä olemme sen aikana tehneet. Lisäksi kävimme yhdessä läpi sen, mitä tuotoksille tapahtuu, kuka ne saa nähdä ja mitä merkityksiä tuotoksilla on. Kerroin vieväni asiat työryhmälle tiedoksi, jolloin työryhmä ja sen jäsenet ovat aikaisempaa tietoisempia asiakkaidensa haaveista ja suunnitelmista. Puhuimme myös yhdessä siitä, että tuotokset antavat työntekijöille helpon, kokonaisvaltaisen ja visuaalisen keinon nähdä asiakkaan elämä nyt ja myös ne tulevaisuuden haaveet ja suunnitelmat. Toinen toimijoista sanoikin, että olisi mukavaa, jos muu henkilökunta tuotokset näkisivät, jolloin hänen ei tarvitsisi itse käydä samaa työskentelyä jokaisen työntekijän kanssa läpi päästäkseen tähän samaan tilanteeseen, jossa nyt pilottikokeilun lopussa olimme. Työskentelyn loputtua kiitin käyttäjiä osallistumisesta pilottikokeiluun sekä onnistuneesta yhteistyöstä.

Tämän viimeisen yhteisen työskentelykerran jälkeen annoin pilottikokeiluun osallistuneille henkilöille palautelomakkeen (Liite 4). Palautelomakkeen tarkoituksena oli selvittää prosessin laadukkuutta ja myös saada asiakaspalautetta siitä, kuinka toimivaksi asiakkaat kokivat prosessin ja menetelmän. Palautelomakkeen kysymysten kautta tarkoitus oli myös nostaa esille tietoa siitä, kuinka toimijat kokivat menetelmän auttaneen nimenomaan heitä itseään oman elämänsä jäsentämisessä ja ymmärtämisessä. Palautelomake sisälsi myös kysymyksiä tutkijan toiminnasta ja dialogista, jolla pyrin saamaan tietoa siitä, kuinka toimiva menetelmän taustalla oleva viitekehys käytännössä oli.

9 PILOTTIKOKEILUN ARVIOINTI

Tähän pilottikokeiluun osallistuneet henkilöt pystyivät sanallisesti kertomaan omat mielipiteensä. He osasivat kirjoittaa ja lukea, joka mahdollisti pilottikokeilussa olleen menetelmän käytön suunnitellulla tavalla. Lisäksi he molemmat pystyivät antamaan kirjallista palautetta koko prosessista.

Molempien henkilöiden omaa työskentelyä oli tarkoitus tehdä rinnakkain, jolloin tuloksien ja työskentelyn havainnointi sekä arviointi olisi ollut mahdollisimman tuotteliasta, aitoa ja luotettavaa. Sairastumisen vuoksi tämä ei kuitenkaan käytännössä toteutunut suunnitellusti. Käytännössä toteutus tapahtui asiakas kerrallaan, ensin toisen kanssa tapahtunut prosessi ja sitten vasta toisen kanssa. Uskon, että rinnakkain työskentely yhtä aikaa kahden eri asiakkaan kanssa olisi varmistanut paremmin myös sitä, että toteutus tehtiin molempien asiakkaiden kanssa samalla tavalla.

Arvioinnissa tulen hyödyntämään useampaa eri näkökulmaa peilatakseni mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kattavasti menetelmää suhteessa

teoriaan ja kokemukseen, ajatellen erityisesti sen käyttökelpoisuutta. Arvioinnissa olen pyrkinyt huomioimaan teoreettisen viitekehyyksen näkökulman, pilottikokeiluun osallistuneiden asiakkaiden antaman palautteen, omat havaintoni sekä menetelmän suhteen aikaisempaan tietoon ja tutkimuksiin. Myös menetelmän käytettävyyttä olen arvioinut tutkijan näkökulmasta, omiin havaintoihini ja teoriatietoon perustuen.

9.1 Teoreettinen viitekehys osana pilottikokeilua

Ihmisten oma osallistuminen on aina sosiokulttuurisen innostamisen metodologinen lähtökohta (Kurki 2000, 88).

Sosiokulttuurinen innostaminen kulki läsnä koko pilottikokeilun työskentelyn ajan. Visuaalinen, valokuvaukseen liittyvä työskentely antoi mahdollisuuden asioiden näkyväksi tekemiselle luovalla ja innostavalla tavalla. Kurjen mukaan yksi innostamisen keskeisimpiä menetelmiä ovatkin juuri taide sen eri muodoissa. Taide antaa mahdollisuuden omien arvojen ja ajatusten luovaan ilmaisuun. (Kurki 2000,139.) Innostamiseen liittyvän kulttuurillisen toiminnan avulla tavoite on yksilön ilmaisun sekä luovuuden kehittäminen (Kurki 2000, 46-47).

Pilottikokeilu oli kokonaisuudessaan projekti, joka sisälsi neljä eri tapaa-miskertaa kahden eri asiakkaan kanssa. Projektit ovat sosiokulttuurisen innostamisen käytetyimpiä menetelmiä. Näissä projekteissa tavoitteena on ihmisten ongelmien ratkaiseminen sekä tarpeiden tyydyttäminen koordinoituja aktiviteetteja yhdistelemällä. Nämä innostamisen projektit, puhuttaessa sosiaalisista projekteista, pyrkivät aina parantamaan todellisuutta. (Kurki 2000, 120.) Pilottikokeilussa pyrkimys oli parantaa nimenomaan asiakkaiden osallisuutta ja aktiivisuutta omaan elämäänsä ja tulevaisuuden suunnitelmiin liittyen. Menetelmän avulla paneuduttiin asiakkaiden omaan elämään, siihen todellisuuteen jota he elävät.

Dialogi oli vahvana osana pilottikokeilun eri vaiheita. Loin luottamuksellisen suhteen kokeiluun osallistuneiden asiakkaiden kanssa ja kunnioitin luottamusta koko prosessin ajan. Pyrin tilanteissa aitoon ja läsnäolevaan kohtaamiseen, joissa molemmilla osapuolilla oli mahdollisuus olla tilanteessa läsnä omana itsenään. ”Kohtaamisessa kukaan ei ole täysin tietämätön eikä kukaan täysin viisas. On vain ihmisiä, jotka pyrkivät yhdessä oppimaan enemmän kuin sillä hetkellä tietävät.” (Freire 2005, 99.) Tässä edellä mainitussa Freiren mietteessä korostuu mielestäni dialogin syvin ydin. Se, kuinka kaksi osapuolta ovat samanaikaisesti haavoittuvaisia ja tyhjiä, mutta samalla myös niin täynnä ja valmiita vastaanottamaan toisen ihmisen sanomaa ja tietoutta. Tasapuolinen yhdessä olo, dialogin syvimmän merkityksen ymmärtäminen antaa samanaikaisesti mahdollisuuden antamiseen ja saamiseen.

Dialogisuudessa tärkeää on pyrkiä sensitiivisyyteen ja hienotunteisuuteen sanojen ja erityisesti niiden sosiaalisten merkitysten suhteen. Tähän tulisi kiinnittää huomiota, koska samat sanat voivat eri ihmisille merkitä eri asioita. (Mönkkönen 2007, 91). Varsinkin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskennellessä on tärkeää kiinnittää huomiota sanavalintoihin, koska heillä voi olla haasteita ymmärtämisen alueella sekä kielellisissä kyvyissä. Selkokieli ja sen käyttäminen olivatkin selviö pilottikokeilun työskentelyssä. Monesti jouduin tilanteeseen, jossa piti asiaa selventää, pohtia sanavalintoja ja ilmaisutapoja. Mönkkönen (2007,92) kertoo, että dialoginen kommunikaatio pitää sisällään kyseenalaistusta, tarkistusta, testausta, haastamista sekä toisen puheen uudelleen muotoilua.

Käytännön toteutus suhteessa teoreettiseen viitekehykseen muodostivat selkeän kokonaisuuden ja yhteneväisen suhteen. Sosiokulttuurinen innostaminen oli toiminnassa koko ajan selkeänä taustana, kun taas dialogi ja osallisuus tuntuivat syntyvän nimenomaan innostamisen tuoman teoreettisen tiedon käytännön tasolle saattamisessa. Pilottikokeilun luoman käytännön toiminnan kautta olen tullut siihen lopputulemaan, että sosiokulttuurinen innostaminen on monisyinen kokonaisuus. Siinä osallisuudella ja sen kokemisella, mutta myös dialogilla ja vuorovaikutuksella on oma erityinen paikkansa. Kivistön (2014, 151) tulkinnan mukaan osallisuus ja sen kokeminen saavat merkityksensä niissä tilanteissa, joissa kyseessä on vaikeavammaisen ihmisen kokemus siitä, tuleeko hän kohdelluksi arvokkaana ihmisyyksilönä ja tuleeko hän todella kuulluksi kohtaamisissa.

Innostajan yhtenä tehtävänä on auttaa löytämään erilaisia yhteisen ymmärryksen sekä vuorovaikutuksen kanavia. Samalla pyritään luomaan yksilölle mahdollisuus itsensä löytämiseen ja elämänlaadun parantamiseen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 205.) Pilottikokeilun yhtenä tarkoituksena oli nimenomaan luoda visuaalisten menetelmien kautta näkyväksi toimijoiden omaa elämää, omaa itseään. Tuotosten ja itse toiminnan kautta näkyväksi tekemisellä on tulevaisuudessa toivottavasti sellainen voima, että asiakas voi tuotoksien kautta päästä vuorovaikutukselliseen yhteisymmärrykseen työntekijän kanssa, jolloin työntekijästä tulee mahdollistaja sekä rinnalla kulkija. Näin asiakas saa juuri sen avun ja tuen oikein mitoitettuna, jonka hän tarvitsee toteuttaakseen omia suunnitelmiaan. Lopullisena tavoitteena oli pyrkimys näkyväksi tekemisen kautta vaikuttaa siihen, että tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet voisivat realistisessa määrin toteutua. Jos tulevaisuuden suunnitelmat pystytään toteuttamaan ja tuomaan yksilön elämään jotakin hänen siihen kaipaamaan tai siitä puuttuvaa, ollaan mielestäni sellaisten asioiden äärellä kuin elämänlaadun parantaminen.

9.2 Pilottikokeiluun osallistuneiden henkilöiden antama palaute

Pyysin kirjallista palautetta (liite 4) pilottikokeiluun osallistuneilta henkilöiltä koskien koko prosessia. Molemmat heistä nostivat valokuvaamisen ja sen merkityksen esille. Jo pelkästään valokuvaaminen toimintana oli molempien toimijoiden mielestä ollut yksi työskentelyn parhaita asioita. Lisäksi toinen toimijoista toi palautteessaan ilmi sen, että kokeilu on herättänyt hänessä ajatuksen, että hänen itsensä tulisi lisätä valokuvaamista suhteessa omaan elämäänsä.

Asiakkailta saamassani kirjallisessa palautteessa molemmat heistä nostivat valokuvaamisen työskentelyn parhaimmaksi osaksi. Toinen asiakkaista mainitsi myös sen, että työskentely auttoi pohtimaan asioita syvällisesti. Kameran käyttö, kuvaaminen ja kuvaamiseen liittyvät suhteet olivat jääneet asiakkaille päällimmäisenä mieleen koko pilottikokeilusta.

Yhden kysymyksen tarkoituksena oli saada esille toimijoiden kokemuksia ja niitä ajatuksia, joita työskentely heissä herätti oman elämänsä suhteen. Kumpikaan heistä ei nostanut esille mitään sellaista, miten työskentely olisi vaikuttanut oman elämän tai tulevaisuuden hahmottamiseen tai suhteeseen. Kuitenkin juuri nämä asiat olivat niitä, joita työskentelyn aikana käydyissä keskusteluissa painotettiin ja joista myös hyvin syvällisiä keskusteluja käytiin. Tutkijana voisin tässä kohtaa tehdä päätelmän teoreettisen ja käytännön tason työskentelyn eroksi sen, että käytännössä, toiminnan yhteydessä asioiden reflektointi onnistuu kehitysvammaiselta henkilöltä, mutta sen sanallistaminen kirjoittamisen muodossa on vaikeaa.

Työskentelyn aikana käytyjä keskusteluja toimijat kuvasivat lyhytsanaisesti rakentaviksi ja mielenkiintoisiksi. Molemmat toimijoista kokivat työskentelyn lähentäneen tutkijan ja toimijan suhdetta jollakin tavalla ja toiminnan olleen myös hyödyllistä. Tutkijan roolia työskentelyn aikana toimijat kuvailivat hyvin käytännön läheisesti. Toinen heistä kirjoitti tutkijan roolin olleen enemmänkin sihteerin ja autonkuljettajan kaltainen. Toinen asiakas taas kuvasi tutkijan roolia mallikkaana, mutta toi esille sen, että toiset kysymykset olivat hänestä olleet todella vaikeita.

Kysymys siitä, mikä työskentelyn osa oli antoisin, vastasivat toimijat toisistaan eriävästi. Toisen mielestä antoisin osa oli ollut taulukon täyttäminen ja toiselle taas valokuvaaminen. Valokuvaamisen merkitystä oli pohdittu monelta kannalta. Valokuvaaminen itsessään koettiin mielekkääksi ja valokuvien merkitys koettiin tärkeäksi suhteessa kuvien sisältöihin. Kameran käyttöön liittyvän hienomotoriikan nosti toinen toimija merkityksellisyyden kannalta esille. Sama toimija kertoi valokuvaamisen olevan merkitsevää muistin tukemisen kannalta. Myös valokuvien tuki suhteessa tulevaisuuteen nostettiin esille. Kumpikaan toimijoista ei jäänyt kaipaamaan mitään pilottikokeiluun ja sen sisältöön liittyen.

Muuta palautetta -osion vastaukset olivat mielenkiintoisia. Toinen asiakas halusi tässä kohtaa kiittää tutkijaa yhteisestä työskentelystä, ei muuta. Toinen asiakas taas toi konkreettisen esimerkin vastauksessaan esille koskien yhtä tulevaisuuden suunnitelmaansa. Tässä hän ehdotti toiminnan toteuttamista ja myös sitä, kuinka se voisi käytännössä tapahtua.

9.3 Omat havaintoni aineiston pohjalta

Vaikka olin valmiiksi miettinyt tapaamiskerroille työskentelyyn liittyviä kysymyksiä, jouduin useassa tilanteessa sanoittamaan kysymyksiä uudelleen, helpottamaan niitä. Tämän lisäksi kirjallisten kysymysten vastaukset palautelomakkeissa (liite 4) olivat sellaisia, että toimijat eivät olleet täysin ymmärtäneet sitä, mitä olin kysymysten avulla hakenut. Osassa vastauksista näkyi, että kysymyksen sisältö oli tulkittu eri tavalla, kuin mitä itse olin ajatellut kysymyksen asettelussa. Toimijoiden antamasta palautteesta voisi kokonaisuutena todeta, että itse toiminta oli käyttäjille merkityksellisempää kuin sen lopputuotos tai ajatteluun/kokemukseen vaikuttavat tekijät. Toimijoiden itsensä kirjoittamasta palautteesta ei näkynyt toiminnan merkitys yksilön oman elämän hahmottamiseen. Tähän saattoi vaikuttaa myös palautelomakkeen kysymyksen asettelu, kysymykset olisi pitänyt vielä paremmin selkokielistää.

Kysymykseksi nousee pilottikokeilun ja arvioinnin myötä myös se, kuinka kehitysvammainen ihminen pystyy hahmottamaan ja suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan. Tulevaisuus-käsitteen sisällöllinen ymmärtäminen loi toiselle asiakkaalle (B) haasteita. Kuten aikaisemmin mainitsin, hänelle valokuvien jaottelu nykyhetkeen ja tulevaisuuteen tuotti haasteita. Lisäksi tulevaisuus -käsite oli jossain kohdin vaikeasti ymmärrettävä. Yhden valokuvan kohdalla hän mietti, mihin sen asettelisi ja tuli siihen tulokseen, että se tulee nykyisyyden ja tulevaisuuden välimaastoon. Kyseessä oli kuitenkin sellainen toiminta, että toimija ei sitä elämänsä nykyhetkessä tehnyt. Keskustelun kautta yritin tätä asiaa hänen kanssaan läpikäydä, mutta tuloksetta. Hän itse oli sitä mieltä, että tämä toiminta on mahdollista tässä hetkessä, mutta sen lisäksi myös tulevaisuudessa.

Se on kyllä niin ja näin. Voi nykyisyydessäkin olla, mutta pikasen kallistuu tulevaisuuden puolelle.

Keskustelua jatkettaessa mainitsi, että voisi ensi syksynä tai talvena kenties tämän asian toteuttaa. Kävimme keskustelua siitä, että onko kaikki tästä hetkestä eteenpäin tulevaisuutta. Muutin tämän asian kysymykseksi ja toimija ei osannut tähän vastata. Mainitsi kysymyksen olevan vaikea.

Myös Lehto-Lunden oli tehnyt samankaltaisen havainnon omassa tutkimuksessaan siitä, kuinka kehitysvammaiset tulevaisuus- käsitteen tai siihen liittyvät kysymykset ymmärtävät. Hän oli saanut palautetta kehitysvammaisilta henkilöiltä siitä, kuinka tulevaisuuteen liittyvä kysymys oli koettu vaikeaksi. Hänen tekemiensä havaintojen mukaan tulevaisuuden

muutokset ovat vahvasti liitoksissa konkreettiseen toimijuuteen sekä tekemiseen. Muutokset ovat sellaisia, että ne nousevat suoraan arjen asioista. (Lehto-Lunden 2012, 84-85.) Omassa pilottikokeilussani henkilöt toivat esille hyvin konkreettisia haaveita ja suunnitelmia tulevaisuuteen liittyen. Osa näistä suunnitelmista oli suoraan arjesta nousseita, käytännönläheisiä asioita kuten uuden urheilumuodon kokeileminen tai julkisilla kulkuneuvoilla liikkuminen.

Valokuvaus suhteessa taulukointiin vaikutti olevan hyvin suoraviivainen. Taulukkoon merkityt asiat tulivat molemmilla asiakkailla kuvatuksi. Taulukomainen asioiden hahmottaminen tuntui helpottavan kokonais kuvan hallintaa ja se itsessään toimi hyvänä työkaluna valokuvaamista ajatellen. Myös lopullisten kuvien asettelussa hyödynnettiin tehtyä taulukkoa, jonka pohjalta käytiin myös keskusteluja. Varsinkin toiselle asiakkaalle, toimija B:lle, taulukko tuntui olevan selkeämpi tapa hahmottaa nykyisyyden ja tulevaisuuden suhdetta. Hänen oli taulukkomuotoisesti helpompi asettaa kuvat selkeästi nykyhetkeen tai tulevaisuuteen, kun taas valokuvien avulla tämä tuntui olevan huomattavasti haasteellisempaa.

Taulukointi ja valokuvaaminen auttoi löytämään ne asiat, joihin asiakas B halusi muutosta. Ensimmäisen kerran orientoivissa kysymyksissä, hän ei ollut osannut kirjoittaa mitään siitä, mitä haluaisi muuttaa elämässään. Tästä keskusteltu ja keskusteltaessa edelleen ollut sitä mieltä, että ei mitään haluaisi muuttaa. Kuitenkin taulukkoa täytettäessä sekä valokuvaamisessa löytänyt sellaisia asioita, joita hän toivoisi omalta tulevaisuudeltaan. Näin ollen voidaankin mielestäni todeta, että visuaaliset ja toiminnalliset keinot voivat auttaa asioiden konkretisoimisessa sekä esille nostamisessa.

Kysymykseen ”mitä kuvat sinulle merkitsevät” asiakas A vastasi seuraavasti:

Näihin kuviin liittyy tunteita ja sitten tunteita eri tilanteissa. -
-- Tavallaan mä olen tosi ylpeä siitä, että a mä osaan käyttää kameraa ja b siitä että tulee otettua hyvin, omasta mielestä onnistuneitakin valokuvia, edes joskus.

Asiakkaan vastauksesta voidaan mielestäni päätellä, että itse kuvat ovat merkityksellisiä, mutta myös niiden kuvaaminen on yhtä lailla henkilölle tärkeää. Valokuvaus ja valmiit valokuvat tuottivat onnistumisen kokemuksia, joka taas saattoi vaikuttaa jopa asiakkaan itsetuntoon positiivisella tavalla.

Vaikka koko pilottikokeilu prosessin aikana painotin useita kertoja toimijan omaa roolia suhteessa omaani ja koko pilottikokeilun prosessiin, jäi minulle kuitenkin vaikutelma tietyllä tapaa miellyttämisen tarpeesta ja toisen asiakkaan mahdollisesta epäluottamuksesta omiin kykyihinsä. Työskentely kerroilla painotin useassa kohtaa, että työskentelyssä tärkeintä ovat asiakkaan omat ajatukset, havainnot ja toiminta. Kerroin jopa ääneen sen, että

toiveeni olisi, että työskentely pystyisi antamaan asiakkaalle itselleen jotakin, ajatuksia tai ideoita, vahvistusta omalle osaamiselle tai tulevaisuuden suunnitelmille. Tästä huolimatta, toinen toimijoista sanoi joka tapaamisella jossakin muodossa toivovansa minun saavan työskentelystä jotakin itselleni. Omassa roolissani tämän kertominen näyttäytyi minulle tietyllä tapaa miellyttämisen haluna ja ehkä myös jonkin asteisena epäluottamuksena omiin kykyihin ja siihen tuotokseen tai prosessiin, jota olimme yhdessä läpi käyneet. En edelleenkään osaa täysin vastata siihen, että oliko kyse enemmän juuri miellyttämisen halusta vai siitä, että asiakas ei uskaltautunut luottaa omaan tekemiseensä ja työskentelyynsä, eli omaan itseensä.

Toimija A kertoi työskentelyn lähentäneen meitä prosessin aikana. Hän kertoi omin sanoin, että työskentelyn aikana oli tullut esille sellaisia asioita, jotka eivät aikaisemmin olleet välillämme tulleet puheeksi. Tulee sellainen tunne tai oletamus, että onko työntekijän näkökulmasta asiakkaan arki juuri sellaista tässä ja nyt ajattelua? Onko niin, että se tulevaisuus näkökulma jää usein kaiken muun alle, edetään vain hetki kerrallaan, joka osaltaan tekee sen, että tulevaisuus aspekti jää usein tästä syystä näkemättä? Prosessin aikana kävimme hyvin syväluotaavia keskusteluja, joissa puhuimme ja pohdimme myös sellaisia asioita, jotka eivät juuri tässä hetkessä olleet akuutteja tai ajankohtaisia vaan nimenomaan tulevaisuuden näkökulmasta tärkeitä.

Tein pilottikokeilun aikana huomioita myös työskentelytilan ja työrauhan suhteen. Olin hieman jopa yllätynyt siitä, että koko pilottikokeilun aikana syvällisimmät keskustelut asiakkaiden omaan elämään liittyen käytiin autossa kuvaustoiminnan ohessa. Normaalista arkiympäristöstä irrottautuminen tuntui jollakin tapaa luovan syvällisemmän ja aidomman keskusteluyhteyden toimijoiden ja tutkijan välille. Sama ilmiö toistui molempien toimijoiden kohdalla, mutta varsinkin toisen toimijan kertomat yksityiskohdat hänen omasta elämästään ja historiasta olivat osittain jopa, näin tutkijan näkökulmasta, hämmentäviä. Hämmentäviä siksi, että esiin nousi niin suuria, tunnepitoisia ja varmasti myös kipeitä asioita. Näiden asioiden sanoittaminen ja kertominen varmasti vaativat myös tilaa ja aikaa, työrauhaa, jota arjesta irrottautuminen aivan toisenlaiseen ympäristöön loi.

Tutkijan ja toimijoiden aikaisempi tuntemus, suhde, auttaa luomaan toimivan yhteistyön kehän. Aikaisempi tunteminen auttaa luottamuksen luomisessa toiminnan alussa, mutta myös sen syventämisessä. Työskentelyn aloittaminen on myös helpompaa, jos menetelmää yhdessä tekevät ja läpikäyvät ihmiset tuntevat toisensa. Jos aikaisempaa tuntemusta ja luottamusta ei ole, olisi menetelmän työskentely aloitettava toisenlaisista lähtökohdista. Tällöin olisi huomioitava tutustumisvaihe, jonka avulla osapuolet tutustuisivat toistensa työskentelytapaan, osaamiseen, taitoihin ja vahvuuksiin.

Arvioinnin suhteen olisin voinut vielä paremmin hyödyntää asiakkaiden kokemuksia yksittäisten tapaamiskertojen ja toimintojen suhteen. Olisin voinut kysyä palautetta jokaisen työskentelykerran jälkeen. Nyt sain palautteen menetelmän kokonaisuudesta, jolloin asiakkaiden oli muisteltava kokonaisuutta antaakseen palautetta toiminnasta kokonaisuudessaan.

9.4 Menetelmä suhteessa aikaisempaan tietoon ja tutkimuksiin

Taiteellisen luovan toiminnan avulla voidaan vahvistaa sekä tukea yksilön minäkuvaan. Tutkimukset painottavat, että persoonallisen kehittymisen tukena luova ilmaisu sekä näkyväksi tuleminen yleisön edessä ovat merkityksellisiä. (Sutela 2017, 73.)

Taiteella on keino muuttaa unohdettuja ja torjuttuja asioita, ajatuksia ja tunteita kuvalliseen, aistittavaan, muotoon, jolloin ne ovat turvallisemmin tulkittavissa. Taide voi mahdollistaa läpityöskentelyn, jolloin aiemmista laumuttavista tunteista ja elämäkokemuksista vapautuminen voi olla läsnä. (Sava 2007, 108- 109.) Tulevaisuuden suunnitelmien ja toiveiden näkyväksi tekeminen sekä kokoaminen yhteen valokuvien avulla luo näkymän, jossa ihminen pystyy yhdellä silmäyksellä näkemään kokonaisvaltaisen elämäntilanteen. Tämän näkymän selkiytyminen voi parhaimmillaan auttaa luomaan niitä ajatuksia, tapoja, menetelmiä sekä järjestystä sille, miten nämä suunnitelmat voisivat olla toteutettavissa.

Yleiskäsitteenä taidelähtöisillä menetelmillä tarkoitetaan eri taidemuotojen taidetyöskentelyä. Näillä menetelmillä on pyrkimys vaikuttaa ja saada aikaiseksi muutosta osallistujien omassa toiminnassa ja ajattelussa. Taidelähtöisiä menetelmiä on mahdollista tehdä yhdessä osallistujien kanssa tai niitä voidaan soveltaa myös välineellisesti erilaisissa konteksteissa. Taiteen tekemisessä pääosassa on taideteoksen tuottaminen, taidelähtöisissä menetelmissä painotus on enemmän taiteen keinoin toteutettavissa prosesseissa. Näiltä prosesseilta odotetaan keskustelun syntyä sekä uutta ymmärrystä esiinnousseista asioista, joka on syntynyt yhteispohdinnan kautta. Näin ollen taidelähtöisissä menetelmissä taiteesta tärkeämmäksi asiaksi nousee dialoginen prosessi. Työskentelyllä tavoitellaan uusien oivallusten ja ajatusten herättämistä, luovuuteen rohkaisemista sekä kokemista ja näkemistä. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 10.) Pilottikokeilun menetelmän aikana todentui asiakkaiden oman ajattelun muutoksia suhteessa heidän omaan elämäänsä. Käytyjen keskustelujen ja dialogien kautta syntyi uudenlaista tietoa henkilön omasta elämästä ja hänen tulevaisuuden haaveistaan. Taulukointi, visualisointi ja valokuvaus olivat niitä keinoja, joilla todennettiin yksilöiden omaa elämää ja tätä kautta herätettiin ajattelua ja keskustelua asiaan liittyen. Pää tavoitteena ei ollut taiteellisen teoksen tuottaminen vaan yksilön oman pohdinnan herättäminen yhdessä tutkijan kanssa käytyjen dialogisten keskusteluiden kautta.

Yksilöity tuki on jo yli 25 vuoden ajan ollut erityinen tapa tarjota tukea ja apua. Sitä on hyödynnetty sekä aikuisten että lasten kanssa, joilla on moninaisia haasteita tai erityistarpeita kuten autismi, oppimisvaikeudet ja mielenterveydellisiä haasteita. Näiden lisäksi monet muut voisivat hyötyä tämänkaltaisesta tuesta. Yksilöidylle tuelle on lueteltavissa viisi ominaisuutta: tavoite täysivaltaisesta kansalaisuudesta, yksilöllistäminen suhteessa palveluihin ja tarpeisiin, yhteistyö, sitoutuminen ja joustavuus sekä neuvokkuus ja luovuus. (Duffy & Sly 2017, 5) Lehto-Lundenin (2012, 82) yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun pohjautuvan Pro-gradu tutkimuksen mukaan kehitysvammaiselle henkilölle merkityksellistä on olla läsnä ja mukana niissä tilanteissa, jossa käsitellään hänen omaan elämäänsä liittyviä asioita. Erilaisten harjoitusten ja oman pohdinnan herättelyn kautta voidaan mahdollistaa kehitysvammaiselle oman elämän ja tulevaisuuden suunnittelu uusien ajatusten ja pohdintojen kautta. Vaikka kehitysvammaisella henkilöllä voi olla haasteita ymmärtää abstrakteja asioita sekä haasteita asioiden selittämisessä, eivät ne saa nousta esteeksi pohdinnan mahdollisuuteen tai muutokseen.

Pilottikokeilun menetelmää verraten, suhteessa yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun, ovat lähtökohdat sekä tavoitteet hyvin samansuuntaisia. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa tarkoituksena on saada selville yksilön tärkeät asiat, unelmat sekä tulevaisuuden toiveet. Elämänsuunnittelun tulee lähteä liikkeelle ihmisestä, tässä kohtaa kehitysvammaisesta, itsestään. (Verner 2014.) Pilottikokeilun menetelmä tuo valokuvien nähtäväksi juuri näitä yksilön kannalta merkityksellisiä asioita. Se paneutuu nykyhetkeen, sen kuvallistamiseen, mutta myös tulevaisuuteen ja sinne sijoittuviin haaveisiin, unelmiin sekä suunnitelmiin. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa tärkeät asiat tuodaan näkyväksi ihmiselle itselle, mutta myös hänen lähi-ihmisilleen (Verner 2014). Tässä opinnäytetyössä kehitetty menetelmä teki juuri tämän saman. Henkilö itse työsti omaa elämäänsä näkyville, kuvallisen ja visuaalisen hahmottamisen kautta, tuoden sen samalla näkyväksi myös muille, esimerkiksi juuri lähi-ihmisilleen, työntekijöille sekä erityisesti itselleen.

Valtaväestölle tyypilliset toiveet omasta kodista, työstä, harrastuksista ja seurustelukumppaneista olivat asioita, joita kehitysvammaiset nostivat esille suhteessa yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun Lehto-Lundenin tekemässä Pro gradu tutkimuksessa. Kehitysvammaiset nostivat esiin sellaisia kiinteitä, omaan elämään kuuluvia toiminnan osa-alueita. (Lehto-Lunden 2012, 88-89.) Mahdollisuus osallisuuteen on Lehto-Lundenin (2012, 91) mukaan pitkälti kiinni niistä henkilöistä, jotka työskentelevät kehitysvammaisen ihmisen kanssa. Pilottikokeilun menetelmässä ydin on nimenomaan asiakkaan osallisuuden lisääminen ja mahdollistaminen. Asiakas itse pääsi työstämään omaa elämäänsä ja omia kokemuksiaan tutkijan luoman tuen ja avun keinoin. Tutkijana osallisuuden huomioiminen menetelmän joka vaiheessa vaati asian täydellistä tiedostamista. Koko työskenteilyn ajan pyrin pitämään kirkkaana mielessäni sen ajatuksen ja ideologian,

jossa asiakas itse on keskiössä, jossa hänen osallisuutensa on kaikkein tärkeintä.

Laitisen mukaan tutkimuksien perusteella on paikallista demokratiaa edistetty osallistavan taiteen projekteilla. Taiteella on nähty keino ihmisten rohkaisemiseen paikalliseen toimintaan osallistumisessa, mutta myös aktiivisempaan kansalaisena olemiseen. Yhdysvalloissa on olemassa jo tilastollisia tutkimuksia osallistumisesta kulttuuriin ja taiteeseen suhteessa kansalaisosallistumiseen sekä aktiivisuuteen. Aktiivisen kansalaisuuden ja kulttuurillisen osallistumisen välinen suhde ja niiden toisiinsa liittyminen on kuitenkin vielä vaikea osoittaa todeksi. (Laitinen 2017, 34-35.) Taiteellisen toiminnan avulla on mahdollista vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa sekä hyvinvointia. Sen avulla voidaan nostaa esiin yhteiskunnallisia ongelmia sekä sosiaalisia ja kulttuurisia epäkohtia. Se myös mahdollistaa kriittisen tarkastelun suhteessa elämän sosiaalisiin, taloudellisiin, kulttuurisiin ja poliittisiin olosuhteisiin. (Laitinen 2017, 33).

Pilottikokeilun avulla tehtiin näkyväksi kahden kehitysvammaisen henkilön elämää. Tässä näkyväksi tulivat fyysinen ympäristö, sosiaaliset aspektit, mutta myös kulttuurilliset näkökulmat. Laitisen (2017, 35) mukaan yhtenä keskeisenä tutkimusteemana hyvinvointiin ja taiteeseen liittyvällä tutkimuksen kentällä on ollut taiteen ja kulttuurin merkitys nimenomaan ihmisten vuorovaikutuksessa fyysisen, kulttuurisen sekä sosiaalisen elinympäristön kanssa. Näitä elinympäristön vaikutuksia on tarkasteltu suhteessa ihmiseen, mutta myös ihmisten omia mahdollisuuksia vaikuttaa elinympäristöön eri näkökulmien (esteettisyys, visuaalisuus, materiaalisuus, sosiaalisuus, kulttuurillisuus) kautta. Pilottikokeilun sisältämien visuaalisten ja kulttuurillisten menetelmien kautta herätettiin mahdollisesti yksilöitä pohtimaan näiden näkökulmien aiheita ja sitä, kuinka he itse voisivat ja haluaisivat niihin vaikuttaa. Menetelmä itsessään ei kuitenkaan tuonut näitä asioita vielä käytännön tasolle, vaan se lähinnä herätti yksilöiden ajattelua siihen suuntaan.

Liinamaan mukaan kehitysvammaisen henkilön osallisuuden toteutumiseksi edellytetään muutamia erityisiä asioita. Näitä ovat motivaation, toimintakykyinen habitus, liikkeelle laittava motivaattori, käytettävissä olevaa pääomaa. Nämä edellä mainitut yhdessä tarvitsevat sopivan sosiaalisen kentän, jossa niitä on mahdollista käyttää vuorovaikutuksellisesti yhdessä toisten toimijoiden kanssa. Kaikki edellä mainittu vaikuttavat osallisuuden muodostumiseen vammaisen henkilön näkökulmasta, mutta voivat muokkautuessaan tuottaa uudenlaista osallisuutta ja pääomaa henkilölle itselleen. Osallisuus on näin ollen alati muutoksissa oleva asia, johon vaikuttavat monet eri tekijät. (Liinamaa 2016,74.)

9.5 Menetelmän toimivuus

Pilottikokeilussa tarkoitus oli testata suunnittelemani menetelmää ja siihen liittyvää prosessia pilottikokeilun muodossa. Tämän tarkoituksen onnistuin mielestäni hyvin täyttämään tämän opinnäytetyön sisällä. Sain arvokasta tietoa siitä, mikä menetelmässä oli toimivaa ja mitä tulisi vielä jatkossa, mikäli menetelmää käytetään, ottaa huomioon eri tavalla. Menetelmän merkitystä ja mahdollisuuksia kehitysvammaatyössä saatiin myös näkyväksi pilottikokeilun myötä.

Tunsin pilottikokeiluun osallistuneet asiakkaat jo entuudestaan. Voin kuitenkin todeta, että suhteeni molempiin asiakkaisiin syveni tämän opinnäytetyön käytännön toteutuksen aikana. Puhuimme asioista, joista emme välttämättä muuten olisi tulleet puhuneeksi. Pohdimme heidän elämänsä syvällisemmällä ja kokonaisvaltaisemmalla tavalla kuin aikaisemmin. Työskentelyn etenemisen myötä luottamus kasvoi, asiakkaat uskaltautuivat puhumaan myös vaikeista ja hyvin henkilökohtaisista asioista. Uskon, että menetelmä itsessään mahdollistaa hetkiä ja tilanteita, joissa nähdään ja koetaan mahdollisuus aidolle, läsnäolevalle dialogille, jossa molemmat osapuolet kokevat mahdollisuuden omana itsenään olemiseen. Toki pilottikokeilun myötä uskon, että menetelmä ja sen toimivuus vaativat työntekijän ja asiakkaan aikaisemman tuntemuksen, jotta se voitaisiin toteuttaa sellaisenaan. Ilman aikaisempaa tuntemusta dialogi ja sisältö voivat jäädä huomattavasti suppeammaksi.

Miettiessäni menetelmän toimivuutta osana asiakastyötä tutkimusaineistoon ja teoreettiseen viitekehykseen peilaten, näen menetelmällä mahdollisuudet kehitysvammaisten kanssa tehtävään omaan elämään liittyvään työskentelyyn. Yksittäiset huomiot ja onnistumisen kokemukset puhuvat jo sen puolesta, että menetelmä on käyttökelpoinen. Pilottikokeilun eri vaiheet tukivat toisiaan ja niissä asiakas sai mahdollisuuden oman elämän pohtimiseen hieman erilaisten perspektiivien ja keinojen kautta. Alun orientoivat kysymykset pyrkivät asiakasnäkökulmasta omaan elämään liittyvän ajattelun herättelyyn. Asioiden taulukointi taas toi asioita hieman lähemmäksi käytäntöä ja pohdintoiltaan meni jo syvemmälle kuin orientoivat kysymykset. Taulukoinnissa hyödynnetyt värikoodaukset auttoivat havainnoimaan asioita helpommin ja ne yhdessä tuottivat kokonaisvaltaisen näkymän asiakkaan elämästä. Valokuvaus taas itsessään toi taulukoidut asiat nähtäväksi. Se antoi elämän taulukkoon kirjoitetuille asioille. Kuvissa asiat olivat helpommin läsnä ja niiden sisältö oli moninaisempi kuin pelkkään taulukkoon kirjoitetut sanat. Pilottikokeilu muodosti selkeän jatkumon, jossa asiakas pääsi koko ajan syvällisemmin, konkreettisemmin ja näkyvämmiin kiinni omaan elämäänsä.

Taidelähtöisten menetelmien käyttö suhteessa pilottikokeilun kaltaiseen oma elämä- työskentelyyn on enemmän kuin sopiva. Valokuvaus menetelmänä ei aiheita turhia paineita osaamattomuudesta. Kamera antaa mah-

dollisuuden kuvien ottamiseen ilman aikaisempaa kokemusta ja osaamista. Taidelähtöisten menetelmien kautta saadaan aikaiseksi jotakin selaista konkreettista, jota on myös mahdollista käsin koskettaa ja aistia. Omien havaintojeni ja pilottikokeiluun osallistuneiden henkilöiden antaman palautteen perusteella taidelähtöisten menetelmien käyttäminen itsessään luo mahdollisuuden dialogille ja vuorovaikutukselle. Itse toiminta voi joissakin määrin olla jopa kokemuksena tärkeämpää kuin syntyvä tuotos.

Käytettäessä menetelmää kehitysvammaisten kanssa, on huomioitava ymmärryksen taso ja selkokieliys. Osa työskentelyyn liittyvistä kysymyksistä oli selkeästi liian vaikeita ja vaikea selkoisia. Asiakkaan ymmärrystä on varmennettava työskentelyn aikana. Työntekijän tulee myös huomioida oma asemansa ja statuksensa työskentelyn aikana. On mahdollistettavana asiakkaalle tasavertainen kanssakäyminen, mutta myös mahdollisuus parhaimman tietäjän osaan. Parhaimmalla tietäjän osalla tarkoitan asiakkaan mahdollisuutta tunteeseen, että hän on päähenkilö, joka tässä kohtaa tietää käsiteltävästä asiasta eniten.

Tulevaisuuden hahmottaminen ja ymmärtäminen oli joissakin määrin kummallekin toimijalle vaikeaa. Oman elämän miettiminen konkreettista syvällisemmällä tasolla on haastavaa. Kaikki sellainen konkreettinen, läsnä oleva ja käytännönläheinen on helposti tavoitettavissa omaan elämään liittyen. Näin ollen valokuvaaminen on omiaan lisäämään hahmottamista ja ymmärrystä, koska sen tuotos, valokuva, tuo näkyväksi asioita, jotka muuten voisi olla hankala sanoittaa tai ymmärtää. Pilottikokeilussa molemmat toimijat kommunikoivat puhuen ja lisäksi he osasivat kirjoittaa ja lukea. Menetelmä sellaisenaan ei ole mahdollistettavissa henkilöille, joilta esimerkiksi luku- ja kirjoitustaito puuttuvat. Autetusti ja mukailten, voi menetelmää kuitenkin käyttää.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Menetelmän teoreettisena viitekehyksenä olleet sosiokulttuurinen innostaminen, osallisuus ja dialogi tukivat toisiaan pilottikokeilun jokaisessa vaiheessa. Asiakkaan oman osallisuuden ja roolin painottaminen työskentelykerroilla loi tutkijalle mahdollisuuden etäännyttää itsensä ideoijan ja toteuttajan roolista. Tämä taas oli osaltaan juuri sosiokulttuurisen innostamisen viitekehyksen mukanaan tuomaa tapaa työskennellä ja toimia tilanteessa. Kurjen (2000, 83) mukaan innostajalla on oltava luottamus ryhmäläisten ominaisuuksiin ja siihen, että heiltä itseltään löytyy ongelmaratkaisukykyä, joka osaltaan auttaa eteenpäin kehittämisessä.

”Innostamisella pyritään saamaan aikaan ihmisten nykyistä laajempaa osallistumista kulttuuriin sen kaikilla alueilla.” Innostaminen pyrkii myös kohti sellaisia tavoitteita, jotka täydentävät jo olemassa olevia tavoitteita sekä välineitä, joiden avulla saavuttaa se, mitä ihmisiltä puuttuu (Hämäläinen & Kurki 1997, 199.) Työskennellessäni asiakkaiden kanssa pyrin joka tapaamisella luomaan niitä osallistumisen prosesseja, joissa asiakas ja hänen ajatukset sekä toimintansa olivat etusijalla. Omilla kysymyksilläni, kommentteilla ja tarvittavalla avulla ja tuella pyrin luomaan niitä vuorovaikutuksellisia mahdollisuuksia, joiden seurauksena asiakas pystyi paremmin koostamaan itseään suhteessa omaan elämäänsä ja sen sisältöön. Kurjen (2000, 88-89) mukaan osallistuminen on innostamisen ydintä. Osallistavan aspektin innostamiseen luo ajatus siitä, että ihmiset vuorovaikutuksen kautta toimivat kohti yhteistä päämäärää.

Dialogissa tärkeää vuorovaikutuksen kannalta on toisen toiseuden tunnustus. Tästä löytyy dialogin keskeinen ajatus. (Mönkkönen 2002, 37.) Myös sanojen merkityksen näkeminen nousee dialogismissa keskeiseksi (Mönkkönen 2002,32). Pilottikokeilu antoi mahdollisuuden kahden osapuolen kohtaamiseen tilanteessa, jossa kumpikin oli aito ja oma itsensä. Pyrkimyksenä oli vahvistaa asiakkaiden omaa kokemusta ja ajatusmaailmaa luoden mahdollisuuden uusien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen näkemiseen.

Tämä opinnäytetyö keskittyi nimenomaan uuden menetelmän kokeiluun käytännössä. Pääroolissa tässä pilottikokeilussa oli nimenomaan asiakasnäkökulma ja asiakkaan oman hyödyn ja osallisuuden saavuttaminen suhteessa hänen omaan elämäänsä. Kerroin vieväni menetelmän avulla tuotetut tuotokset ja asiat työryhmän tietouteen, mikäli henkilö itse tähän antoi luvan. Tässä opinnäytetyössä en kuitenkaan tuo esille tätä työntekijänäkökulmaa, koska se itsessään ei ole opinnäytetyöni ydintä. Ydin osa työssä on nimenomaan asiakas ja hänen omat kokemukset ja ajatukset. Opinnäytetyön jatko-osa voisi olla se, miten tätä menetelmän kautta nousutta tietoa voidaan hyödyntää entistä paremmin asiakkaan edun, itse-määräämisen, osallisuuden ja asiakaslähtöisemmän työotteen saavuttamiseksi.

Pysyvä elämänlaadun parantaminen on yksi innostamisen keskeisistä tavoitteista (Hämäläinen & Kurki 1997, 205). En tiedä, pystyikö pilottikokeilu yksinään parantamaan työskentelyyn osallistuneiden elämänlaatua. Omat toiveet ja suunnitelmat kuitenkin selkiytyivät, tulivat kuvallistettua ja sen kautta myös tietoisuuden tasolle. Se, mitä tapahtuu pilottikokeilun jälkeen, kun asiaa viedään eteenpäin työryhmälle, voi olla kehitysvammaisten henkilöiden elämänlaadun parantamisen kannalta merkityksellistä. Toki menetelmä ja työskentely itsessään toivat henkilöiden omaa elämää näkyväksi nyt ja tulevaisuudessa. Tämän näkyväksi tekemisen avulla henkilöt ovat ehkä valmiita myös toimimaan, vaatimaan ja työskentelemään näiden asioiden toteutumiseksi myös käytännön tasolla.

Pilottikokeilussa mukana olleet asiakkaat pystyivät molemmat kommunikoimaan puhumalla, ilman puhetta tukevia tai korvaavia kommunikoinnin menetelmiä. Jos pilottikokeilu luomaa menetelmää toteutettaisiin sellaisten henkilöiden kanssa, joilla olisi kommunikoinnin haasteita ja tuen tarpeita, tulisi järjestelyt ja toteutus järjestää sekä suunnitella eri tavalla, erilaisista lähtökohdista. Seuraava tutkimuksen aihe voisi olla se, kuinka menetelmä toimii sellaisten henkilöiden kanssa, joilla on kommunikoinnin haasteita tai jotka käyttävät kommunikoinnissaan vaihtoehtoisia kommunikoinnin menetelmiä. Tai ylipäätään olisi tehtävä pilottikokeilun kaltainen testaus siitä, mitä tulisi ottaa huomioon, miten asiat tulisi käsitellä ja olisiko menetelmä ylipäätään toimiva. Nyt tekemäni pilottikokeilun avulla pystyn sanomaan, että menetelmä ei sellaisenaan ole mahdollistettavissa henkilöille, jotka esimerkiksi käyttävät vaihtoehtoisia kommunikoinnin menetelmiä vuorovaikutustilanteissa.

Tässä pilottikokeilussa käytin menetelmää kahden kehitysvammaisen asiakkaan kanssa. Uskon kuitenkin, että menetelmä olisi sellaisenaan hyödynnettävissä myös muiden ryhmien kanssa. Esimerkkinä mieleeni tulee nuoret ihmiset, jotka kärsivät epävarmuudesta eivätkä osaa nähdä kokonaiskuvaa ja valintojen merkitystä tulevaisuuden kannalta. Tämä pilottikokeilun luoma menetelmä voi toimia myös yhtenä osana laajemman asiakastyön ja elämäntyöskentelyn kokonaisuutta. Pilottikokeilun luoman kokemuksen kautta voin kuitenkin sanoa menetelmän soveltuvan kehitysvammaisille henkilöille. Soveltuvuus on kuitenkin aina mietittävä henkilön kehitysvamman ja yksilöllisten tarpeiden, mutta myös vahvuuksien ja osaamisen kautta. Jotta menetelmää voitaisiin käyttää pilottikokeilun tavoin, tekemättä siihen sisällöllisiä tai menetelmällisiä muutoksia, vaatii sen toteuttaminen kehitysvammaiselta henkilöltä lukutaitoa, kirjoittamistaitoa sekä kykyä ymmärtää abstrakteja ja isoja kokonaisuuksia.

Menetelmän parannusehdotuksena mieleeni tuli, että olisiko parempi, jos jatkossa tätä menetelmää käytettäessä otettaisiin mukaan menneisyysaspekti. Näin olisi vielä helpompi kenties hahmottaa sitä, että mikä todella on nykytilanne ja mitä on tapahtunut tätä ennen. Mitkä ovat olleet niitä valintoja ja toimenpiteitä, muutoksia, jotka ovat tuoneet henkilön tähän tilanteeseen, jota juuri nyt elämme. Tämä itsessään saattaisi helpottaa myös tulevaisuuden suunnitelmien ja haaveiden pohdintaa, kun näkyvillä olisi valmiiksi jo menneisyyden ja nykyisyyden luoma keskinäinen suhde, jossa asioita on jo tapahtunut ja toteutunut.

Tulevaisuudessa mahdollisesti menetelmää käytettäessä voisi olla hyvä kiinnittää vielä enemmän huomiota lopputuotokselle. Nyt kuvat jäivät kokeilun jälkeen isoille kartongeille, mutta sen pidemmälle ajatusta ei vielä viety tämän pilottikokeilun aikana. Tulevaisuudessa, jos menetelmää käytetään, suosittelisin pohtimaan lopputuotoksen lopullista mallia. Pitäisikö kuvista luoda sellainen kokonaisuus, joka olisi helpommin liikuteltavissa ja tallennettavissa? Yhtenä vaihtoehtona mieleeni tuli, että kuvista ja koko työskentelystä voisi koota kirjan tai tehdä itse pienen kansion, johon kaikki

työskentelyn aikana tuotettu materiaali voitaisiin tallentaa. Näin myös asiakkaan olisi helpompi kuljettaa arjessa mukanaan tätä oman elämänsä suunnitelmaa.

Menetelmän hyötyjä ja käytettävyyttä pohdittuani olen löytänyt kaksi eri kokonaisuutta: asiakasnäkökulman ja työntekijänäkökulman. Asiakasnäkökulmasta menetelmä mahdollistaa itsetuntemuksen lisäämisen oman elämän hahmottamisen kautta. Lisäksi se mahdollistaa asioiden pohtimisen ja sanoittamisen toiminnan ohessa, jolloin mahdollisuus havaintojen ja ideoiden syntyymiseen on olemassa. Visuaaliset keinot itsessään luovat onnistumisen kokemuksia käytännön tekemisen ja lopputuloksien myötä. Näin ollen ne myös mahdollistavat toimiessaan hyvinvoinnin edistymisen niin toiminnan kuin myös sen luomien tuotoksien kautta. Työntekijänäkökulmasta menetelmä taas voi auttaa tuomaan asiakkaiden omia haaveita, toiveita ja suunnitelmia näkyväksi. Näkyväksi tekemisen kautta työntekijät pystyvät paremmin tukemaan asiakkaan osallisuutta ja vastaamaan yksilöllisiin tarpeisiin asiakaslähtöisemmin ja ammattimaisemmin.

Kuvien avulla oman elämän ja elämäntilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen sujui paremmin kuin pelkästään paperilapuille kirjoitettujen, aihealueittain lajiteltujen aiheiden kautta. Visuaalisuus, näkeminen ja kuvittaminen sekä kuvat yhdessä, loivat selkeän keinon ja mahdollisuuden asioiden näkemiseen yhdellä silmäyksellä. Kuvien merkityksellisyyttä lisäsi huomattavasti se, että henkilöt olivat itse nämä kuvat ottaneet. Varsinkin toiselle pilottikokeiluun osallistuneelle henkilölle valmiit kuvat loivat erittäin suuria ja näkyviä onnistumisen kokemuksia. Hän useaan kertaan tapaamisen yhteydessä hymyillen ja iloiten mainitsi sen, kuinka hienoja kuvia hän olikaan ottanut. Mielestäni pilottikokeilun perusteella voidaan jo todeta, että visuaalisuus, värit ja kuvat ovat merkityksellisiä ja informatiivisia kehitysvammaiselle henkilölle.

Työskentely kokonaisuudessaan ja erityisesti valokuvaaminen toivat esille sitä, kuinka pienetkin asiat voivat olla kehitysvammaiselle hyvin isoja ja merkityksellisiä asioita. Osa käyttäjien tulevaisuuden haaveista olivat sellaisia, että normalisaatioon pyrittäessä niiden mahdollistaminen olisi pitänyt ja olisi voitu jo toteuttaa. Hyvin usein asioiden toteuttamisen tiellä ovat pienet haasteet, joista kehitysvammaisen henkilö voisi selvitä pienellä avulla sekä tuen tarpeella. Kuitenkin, ennen kuin tämä käytännössä asioiden toteuttaminen on edes mahdollista, on pyrittävä tuomaan näkyväksi ja tietoisuuteen juuri niitä asioita, joista henkilö itse haaveilee ja joiden toteutumisessa kehitysvammaista henkilöä voidaan tukea. Ennen asioiden toteutumista ja mahdolliseksi tekemistä on nämä asiat tuotava tähän hetkeen, näkyväksi ja tiedostettavaksi. Juuri tähän opinnäytetyöni menetelmä pyrkii vastaamaan siinä myös, ainakin osittain, onnistuen.

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun kautta syntyneet konkreettiset tuotokset ovat hyödynnettävissä niin palveluja sekä tukitoimia suunnitelta-

essa kuin myös puheeksi ottamisen näkökulmasta (Verner 2014). Pilottikokeilun avulla asiakkaat saivat mahdollisuuden oman elämän tarkasteluun tässä hetkessä ja suhteessa tulevaisuuden haaveisiin ja suunnitelmiin. Tutkijana olin tässä kohtaa toiminnan liikkeelle laittava voima, joka mahdollisti ja loi raamit tälle pilottikokeilun sisällölle. Menetelmän avulla pyrittiin lisäämään toimijoiden omaa ymmärrystä ja kokonaiskuvaavaa, realistista näkemystä nykyhetkestä, hyödyntäen osallisuuden ja visuaalisuuden voimaa. Valokuvaus ja visuaalinen työskentely, oman elämän hahmottaminen, osallisuuden ja asiakkaan oman työskentelyn kautta loi mahdollisuuden asioiden näkyväksi tekemiselle ja ymmärtämiselle. Toimijoiden oman kokemuksen lisäksi menetelmä loi tietoa, joka on tulevaisuudessa hyödynnettävissä myös työntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Menetelmän avulla luotiin näkyväksi ja tietoisuuden tasolle niitä mahdollisuuksia, toiveita ja oman elämän sisältöjä, joissa asiakas tarvitsi ja tarvitsee apua sekä tukea ne toteuttaakseen. Sosiokulttuurisella innostamisella pyritäänkin ihmisten elämän laadun parantamiseen ihmisten tietoisuuden lisäämisen, toiminnan organisoimisen ja liikkeelle saamisen avulla (Kurki 2000, 19).

LÄHTEET

Ahonen, H. 1994. *Löytöretki itseen*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Dyffy, S. & Sly, S. 2017. Progress on personalised support. Results of an international survey by citizen network. Haettu 26.3.2018. <http://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/586/progress-on-personalised-support.pdf>

Enqvist, M. 2016. *Ihanat albumit. Skräppää muistot talteen*. Atena Kustannus Oy.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot -vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. *Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3*. Kehitysvammaliitto ry. Haettu 17.2.2018 <http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Freeman, C. 2012. *Miten valokuva toimii. Näe, tulkitse ja opi mestarikuvaajilta*. Jyväskylä: Docento Oy. Suomentanut Eero Sarkkinen.

Freire, P. 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino. Suomentanut Joel Kuortti.

Hassi, L., Paju, S. & Maila, R. 2015. *Kehitä kokeillen. Organisaation käsikirja*. Helsinki: Talentum Pro.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. *Sosiaalipedagogiikka*. Porvoo, Helsinki & Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Juhila, K. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

Kivistö, M. 2014. *Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä*. Väitöskirja. Lapin Yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Haettu 11.3.2017 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%C3%B6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. *Kehitysvammaisuus*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

- Kurki, L. 2007. *Innostava vanhuus*. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab.
- Kurki, L. 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, A. 1999. *Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Haettu 21.3.2018. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. Haettu 15.3.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519#L3aP42>
- Lehto-Lunden, T. 2012. *Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu kehitysvammaisten henkilöiden kokemana*. Pro-gradu tutkielma. Helsingin yliopisto. Haettu 22.3.2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37437/Tiina%20L%20pro%20gradu.pdf?sequence=2>
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kasainväliseen tutkimukseen. *Taideyliopisto: Kokos-julkaisusarja 1/2017*. Haettu 24.3.2018. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4
- Leskelä, L. Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet. 2012. Teoksessa Leskelä, L. & Lindholm, C. (toim.) *Haavoittuva keskustelu. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. 279-283.
- Liinamaa, P. 2016. *Vammaisten henkilöiden osallisuus ja sen monet tasot*. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän/Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius. Haettu 18.3.2018 <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/53180/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201703031575.pdf?sequence=1>
- Linqvist, Ann-Marie. 2014. Kehitysvammaisten ihmisten osallisuus toteutuu vuorovaikutuksellisten prosessien kautta. THL Blogi. Haettu 27.2.2018. <https://blogi.thl.fi/kehitysvammaisten-ihmisten-osallisuus-toteutuu-vuorovaikutuksellisten-prosessien-kautta/>
- Matero, M. 2004. Kehitysvammaisuus. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. *Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro Oy. 165-203.
- Mannermaa, L. 2002. Uusia tapoja katsoa ja tuntea, nähdä ja oivaltaa. Teoksessa Heikkilä, L., Paloheimo L. & Taipale I. (toim.) *Mieli ja taide*. Mielen terveyden keskusliitto Oy. Vantaa: Printway Oy. 61-74.

McNamee, S. & Shotter, J. 2004. Dialogue, Creativity, and Change. Teoksessa Anderson, R., Baxter, L. & Cissna K. (toim.) *Dialogue. Theorizing Difference in Communication Studies*. United Kingdom: Sage Publications Ltd. 91-104.

Mönkkönen, K. 2007. *Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Mönkkönen, K. 2002. *Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Kuopion yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Haettu 13.1.2017 http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf

Niiranen, V. 2002. Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Juhila, K., Forsber, H. & Roivainen, I. (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 63-80.

Raatikainen, E. 2015. *Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Jyväskylä: PS- kustannus.

Sava, I. 2007. *Katsomme- näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sava, I. & Katainen, A. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Sava, I., Vesänen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Jyväskylä: PS- kustannus. 22-39.

Sava, I., Vesänen-Laukkanen, V. & Martin, M. 2004. Yhteistyötä ja yhteistä jakamista. Teoksessa Sava, I. & Vesänen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Jyväskylä: PS-kustannus. 16-21.

Savolainen, M. 2007. *Maailman ihanin tyttö*. Helsinki: Blink Entertainment.

Sutela, K. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi. Julkaisussa Lehtikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. *Taideyliopisto: Kokos-julkaisusarja 1/2017*. Haettu 21.3.2018 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

THL. 2018. Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta. Haettu 15.3.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/luovat-menetelmat-vahvistavat-osallisuutta>

THL. 2017. Vammaispalvelujen käsikirja. Haettu 14.2.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenais.en-elaman-tuki/itsemaaraamisoikeus>

Toikko, T. 2002. Marginaalit ja sosiokulttuurisen työn mahdollisuudet. Teoksessa Juhila, K., Forsber, H. & Roivainen, I. (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 272-288.

Vernerinen (2014). Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. Haettu 17.3.2017. <http://verneri.net/yleis/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu>

Vernerinen (2017a). Mitä kehitysvammaisuus on? Haettu 2.10.2017. <http://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Vernerinen (2017b). Kehitysvammaisuuden määritelmiä. Haettu 2.10.2017. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmiä>

Vernerinen (2017c). Itsemääräämisoikeus. Haettu 9.10.2017. <http://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>

Vernerinen (2017d). Yksilökeskeinen ajattelu, suunnittelu ja toiminta. Haettu 4.3.2018. <http://verneri.net/yleis/yksilokeskeinen-ajattelu-suunnittelu-ja-toiminta>

Vernerinen (n.d.) Kehitysvammaisuus. Haettu 2.10.2017. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus>

Voimauttava valokuva. n.d. Haettu 10.3.2018. <http://www.voimauttava-valokuva.net/menetelma.htm>

Vilka, H. 2015. *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: PS- kustannus.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Äikäs, A. 2015. Kuvakommunikaation käyttö tutkimushaastattelussa vammaisten henkilöiden kanssa – metodisia haasteita. *Kasvatus (Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja)* 46(3), 233-246.

PILOTTIKOKEILUUN OSALLISTUNEIDEN ASIAKKAIDEN KANSSA TEHTY SOPIMUS

SOPIMUS

Minulle on kerrottu Suvi Saarisen opinnäytetyöstä, sen sisällöstä ja tavoitteista. Minua on pyydetty osallistumaan opinnäytetyönä toteutettavaan pilottikokeiluun, jossa tutkimuksen kohteena on valokuvitettu minun oma elämäni, nyt ja tulevaisuudessa. Tällä sopimuksella sitoudun antamaan luvan tutkimuksen aikana nousseiden, minua koskevien asioiden käsittelyyn nimettömänä Suvin opinnäytetyössä.

Minä _____ olen halukas osallistumaan Suvi Saarisen YAMK (ylempi ammattikorkeakoulututkinto) tutkinnon Kulttuuri -ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä suorittaman tutkinnon opinnäytetyöhön.

15.2.2018

Allekirjoitus

ORIENTOIVAT KYSYMYKSET

Liite 2

Pohdi seuraavaa kertaa varten valmiiksi omaa elämääsi nyt ja tulevaisuudessa. Voit käyttää apuna seuraavia kysymyksiä. Kirjoita vastauksesi.

Mistä asioista arkesi koostuu?

Mitä teet minäkin viikonpäivänä?

Mikä on tällä hetkellä tärkeää elämässäsi?

Mistä haaveilet?

Haluaisitko muuttaa elämässäsi jotain? Jos vastasit kyllä, niin mitä haluaisit muuttaa?

KOULUTUS

ASUMINEN

VAPAA-AIKA

IHMISSUHTEET

TAVOITTEET

TYÖ

HYVINVOINTI

HARRASTUKSET

UNELMAT/HAAVEET

Olethan ystävällinen ja annat palautetta minulle. Toivoisin, että voisit kirjoittaa alla oleviin kysymyksiin vastaukset. Kohdassa kymmenen voit omin sanoin kertoa mieleesi tulleet ajatuksia, oivalluksia ja palautetta.

Kysymyksissä mainitaan sana työskentely useaan kertaan. Työskentelyllä tässä kohtaa tarkoitetaan niitä neljää tapaamiskertaa, jolloin näimme ja yhdessä toimimme.

- 1) Mikä työskentelyssä oli parasta?**

- 2) Opitko itsestäsi, elämästäsi, jotain uutta työskentelyn kautta?**

- 3) Muuttiko työskentely ajatuksiasi omaa elämääsi ja tulevaisuuttasi kohtaan?
Jos vastasit kyllä niin miten?**

- 4) Millaiseksi kuvailisit työskentelyn aikana käytyjä keskusteluita?**

- 5) Mitä koet saaneesi työskentelystä? Oliko se hyödyllistä sinulle?**

- 6) Miten kuvailisit tutkijan (Suvin) roolia työskentelyn aikana?**

- 7) Mikä osa työskentelystä oli mielestäsi antoisin? Perustelee.**

- 8) Mikä merkitys valokuvaamisella ja valokuvilla oli sinulle?**

- 9) Jäitkö kaipaamaan jotakin? Jos vastasit kyllä, niin mitä?**

- 10) Muuta palautetta.**

Kiitos palautteestasi ja yhteistyöstä.
Ystävällisesti Suvi